

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1912. Andra kammaren. Nr 55.

Tisdagen den 28 maj.

Kl. 7 e. m.

Förhandlingarna leddes vid detta sammanträde af herr vice talmannen.

§ 1.

Justerades protokollen för den 20, den 21 och den 22 innevarande maj.

§ 2.

Upplästes följande till kammaren inkomna protokoll:

År 1912 den 24 maj, sedan fullmäktige i riksbanken anmält, att bankokommissarien J. F. Larson, som den 14 innevarande månad utsetts till tredje suppleant för Riksdagens fullmäktige i riksbanken, afsagt sig detta uppdrag, sammanträdde kamrarnas valmän för att anställa fyllnadsval af en suppleant för Riksdagens fullmäktige i riksbanken för tiden från valet, till dess nytt val under år 1913 försiggått; och befanns efter valets slut därtill hafva blifvit utsedd

herr Olauson, Knut Arvid, verkställande styrelseledamot vid riksbankens afdelningskontor i Malmö, med 48 röster.

J. August Sjö. Ernst Hedenstierna. Gunnar Ekelund.
Värner Rydén.

Jämte det protokollet lades till handlingarna, beslöt kammaren, att Riksdagens kanslideputerade skulle genom utdrag af kammarens protokoll underrättas om valet samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna afgifva förslag dels till förordnande

Andra kammarens protokoll 1912. Nr 55.

för den valde, dels till skrifvelse till Konungen med anmälan om det försiggångna valet, dels ock till den paragraf, som därom borde i riksdagsbeslutet införas.

§ 3.

Föredrogs och lades till handlingarna jordbruksutskottets memorial, nr 106, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående upplåtande till småbruk af viss kronans jordegendomar och de ecklesiastika boställena tillhörande jord.

§ 4.

Herr vice talmannen tillkännagaf, att följande interpellationer komme att vid morgondagens plenum besvaras, nämligen:

herr *Hildebrands* interpellation till hans excellens herr statsministern,

två af herr *Lindhagen* till herr statsrådet och chefen för civildepartementet framställda interpellationer, samt

herr *Brantings* interpellation till herr statsrådet och chefen för civildepartementet.

§ 5.

Anmälades och godkändes följande förslag till Riksdagens skrifvelser till Konungen, nämligen:

från statsutskottet:

nr 163, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande af kvinnliga biträden i postverkets stat samt fastställande af postverkets stat för driftkostnader år 1913;

nr 167, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande af kvinnliga skrifbiträden i postsparbankens stat;

nr 169, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående tilläggspension åt skrifbiträdet hos generaltullstyrelsen Blenda Amanda Lindström;

nr 206, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående förvärfvande åt kronan af vissa jordområden för anläggande af en skjutbana för Älfsborgs regemente m. m.;

nr 207, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående tilldelande af ett andra ålderstillägg å 500 kronor åt fortifikationskassören och förrådsförvaltaren å Älfsborgs fästning C. G. R. Granlind;

nr 208, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anskaffande af afståndsmätninginstrument;

nr 209, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande af särskildt rekryteringsbidrag för fyllande af 1913 års stater;

nr 210, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående ålderstillägg åt vaktmästaren vid krigshögskolan J. E. Söderlund;

nr 211, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående bestridande af kostnader för ökade arbetskrafter inom landtförsvarsdepartementet;

nr 212, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående öfverlåtelse till landtförsvaret af kungsgården Noret i Kopparbergs län m. m.;

nr 224, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående omföring i 1912 års räkenskaper af visst belopp från reservationsanslaget till flottans öfningar till reservationsanslaget till flottans nybyggnad och underhåll; samt

nr 225, i anledning af en inom Riksdagen väckt motion i fråga om kostnader för understöd i vissa fall åt värnpliktigs hustru och barn (familjeunderstöd);

från lagutskottet:

nr 228, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om aflösning af vissa frälseräntor, lag om sammanläggning af frälseränta med den fastighet, hvaraf räntan utgår, lag om ändrad lydelse af 11 kap. 2 § jordabalken, lag om ändrad lydelse af 18 § i förordningen den 16 juni 1875 angående lagfart å fång till fast egendom, lag om ändrad lydelse af 61 § i förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom och lag om ändrad lydelse af förordningen den 20 juli 1855 angående kronans rätt vid återbetalning af lån, som blifvit i jordebok antecknade, dels ock i anledning däraf väckta motioner;

nr 229, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t med begäran om utarbetande och framläggande af förslag till en svensk utvandringslag;

nr 230, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående ändring af 12 kap. 3 § rättegångsbalken; och

nr 231, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse af 15 kap. 22 och 24 §§ strafflagen, dels ock i anledning däraf väckta motioner;

från jordbruksutskottet:

nr 184, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående

försäljning af sex lägenheter från till kronopark afsatta förra fältväbelsbostället Hälle nr 1 i Jämtlands län;

nr 187, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af vissa områden från förra fanjunkarbostället Refvinge nr 3, 10 i Malmöhus län;

nr 188, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af förra kompanichefsbostället Makrismåla nr 1 i Kronobergs län;

nr 190, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af en lägenhet från förra länsmansbostället Ileberg nr 1 i Göteborgs och Bohus län;

nr 191, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af lägenheter från det till kronopark afsatta kronohemmanet Näset nr 1 i Jämtlands län;

nr 192, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af lägenheter från det till kronopark afsatta förra militiebostället Andersön nr 1 i Jämtlands län;

nr 193, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af lägenheter från förra skvadronchefsbostället Nyvalla nr 1 i Uppsala län;

nr 195, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af visst område vid Gellivare malmberg i Norrbottens län;

nr 198, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af en lägenhet från Starby kungsladugård i Östergötlands län; och

nr 199, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af lotter från förra hospitalslägenheten Bergbetningen under Skogsholms kronopark i Gottlands län;

från statsutskottet:

nr 2, angående regleringen af utgifterna under riksstatens andra hufvudtitel, innefattande anslagen till justitiedepartementet;

nr 205, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i aflöningsreglementet för tjänstemän vid telegrafverket samt fastställande af telegrafverkets stat för driftkostnader år 1913 m. m.;

nr 233, angående utredning om åtgärder för bekämpande af spetalskesjukdomen i Sverige;

nr 234, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande af en fredsexpeditions- och bostadsbyggnad i Boden;

nr 235, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i aflöningsreglementet för tjänstemän vid statens järnvägar;

nr 236, angående utredning i fråga om beredande af statsbidrag för å epileptikerhem vårdad, icke sinnesslö fallande-sjuk;

nr 237, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag af statsmedel till aflösning af vissa frälseräntor; och

nr 238, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående utsträckning af tiden för anmälan om inlösen af skattefrälseräntor samt en i ämnet väckt motion;

från bevillningsutskottet:

nr 215, i anledning af väckta motioner om ändring i gällande bestämmelser angående skogsafverkningshandlings beläggande med stämpel;

nr 216, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om vissa ändringar i 8, 39 och 52 §§ af förordningen den 18 september 1908 angående stämpelafgiften;

nr 217, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om provianteringsfrilager;

nr 218, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordningar om frilager och om ändrad lydelse af vissa paragrafer i förordningen om frihamn, dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 219, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till införande i gällande tulltaxa af vissa bestämmelser rörande förtullning från frihamn eller frilager;

nr 220, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående tullrestitution i vissa fall vid återutförsel af utländsk vara, dels ock en i ämnet väckt motion;

nr 221, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse af vissa delar af gällande förordning med tulltaxa för inkommande varor, dels ock en i ämnet väckt motion;

nr 222, angående ändringar i tullbehandlingen af vissa varor;

nr 223, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse af § 3 mom. 6 i förordningen den 6 augusti 1894 angående mantalsskrifning, dels ock en i ämnet väckt motion; och

nr 243, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse af 1, 3 och 7 §§ af förordningen den 18 september 1908 angående stämpelafgiften;

från sammansatta bevillnings- och jordbruksutskottet:

nr 268, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skogaccis och om virkestaxering;

från första särskilda utskottet:

nr 171, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om arbetarskydd;

nr 255, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag, innefattande ändring i vissa delar af lagen den 5 juni 1909 om förbud mot handels idkande å söckendag utöfver viss tid;

nr 256, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till anordnande af inspektion öfver elektriska anläggningar för belysning eller arbetsöfverföring;

nr 257, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande af anslag till understödjande af sjukkassor, som meddela moderskapsunderstöd; och

nr 258, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till anordnande af yrkesinspektion; samt

från Riksdagens kansli:

nr 142, angående val af två fullmäktige i riksbanken och af tre suppleanter för Riksdagens samtliga fullmäktige i nämnda verk; och

nr 244, angående undanröjande af i gällande författningar förefintliga hinder för producenter af lifsförnödenheter, jordbruks- och ladugårdsprodukter att i huru små partier som helst direkt till konsumenterna försälja sina alster.

§ 6.

Vidare anmälades och godkändes Riksdagens kanslis förslag dels till paragrafer i riksdagsbeslutet:

nr 55, angående utredning rörande behovet af åtgärder, åsyftande att i vissa landtkommuner bereda de röstberättigade större möjlighet att deltaga i kommunala afgöranden m. m.;

nr 56, angående ändrad lydelse af 54 § 1 mom. i förordningen den 28 oktober 1910 om taxeringsmyndigheter och förarandet vid taxering;

nr 57, rörande förordning angående särskild skatt å majs, utländsk potatis samt maniokarot och andra väsentligen lika stärkelserika, tullfria utländska ämnen, använda vid tillverkning af stärkelse;

nr 58, angående ifrågasatt upphäfvande af stämpelskatten å inrikes växlar;

nr 59, angående förordning med särskilda bestämmelser rörande beskattning af socker, som under december månad år 1912 efter anmälan af svenska sockerfabriksaktiebolaget utlämnas till fritt bruk;

nr 60, angående ifrågasatt förlängning af den å internatio-

nell konferens i Bryssel den 5 mars 1902 antagna konventionen angående beskattningen af socker m. m.;

nr 61, angående förslag till ändrad lydelse af §§ 9, 16, 19 och 21 riksdagsordningen;

nr 62, angående ändrad lydelse af § 24 i förordningen om landsting den 21 mars 1862;

nr 63, rörande ändrad lydelse af dels 13 § i lagen angående medling i arbetstvister den 31 december 1906, dels ock 2 § i lagen angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag den 20 november 1909;

nr 64, angående öfverförande af visst belopp till den i 19 § af lagen angående rätt till pension för tjänstemän vid statens järnvägar den 4 juli 1910 omförmälda fond;

nr 65, angående dels ökning af fonden för befrämjande af handtverk och därmed jämförlig mindre industri, dels ock anvisande af anslag för täckande af förvaltningskostnader för nämnda lånefond år 1913;

nr 66, angående lag om ändring i vissa delar af utsökningslagen m. m.;

nr 67, angående nytt reglemente för riksbankens styrelse och förvaltning;

nr 68, angående bankovinsten; och

nr 74, angående förslag till lag om understödsföreningar, lag om ändrad lydelse af 162 och 163 §§ i lagen om försäkringsrörelse samt lag om ändring i vissa delar af lagen om sjuk-kassor den 4 juli 1910;

dels ock till Riksdagens förordnande, nr 144, för tre suppleanter för Riksdagens fullmäktige i riksbanken.

§ 7.

Justerades protokollsutdrag.

§ 8.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets memorial, nr 134, med förslag till gratifikation till de vid innevarande Riksdag hos kamrarna anställda tjänstemän m. fl.;

bevillningsutskottets betänkande, nr 48, angående beräkning af bevillningarna för år 1913;

sammansatta bevillnings- och jordbruksutskottets memorial, nr 2, med hemställan om anvisande af ersättning åt sammansatta bevillnings- och jordbruksutskottets sekreterare och vaktmästare; samt

jordbruksutskottets memorial, nr 107, med förslag till sammanjämkning af kamrarnas skiljaktiga beslut i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående bestämmelser för användningen af kronans område å viss del af Vaxön, jämte två i ämnet väckta motioner.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 7,32 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Onsdagen den 29 maj.

Kl. 2 e. m.

Förhandlingarna leddes vid detta sammanträde af herr vice talmannen.

§ 1.

Justerades protokollet för den 23 innevarande maj.

§ 2.

*Svar å
interpellation.*

Ordet lämnades nu på begäran till

Hans excellens herr statsministern Staaß, som anförde: Herr talman, mina herrar! Ledamoten af denna kammare herr Hildebrand har till mig framställt två spörsmål, af hvilka det första har följande lydelse: »Kan Kungl. Maj:ts förslag till vattenlag vara att förvänta till 1913 års Riksdag?» Jag beklagar, att jag på denna fråga måste svara nekande. Förslaget kan icke vara att förvänta till 1913 års Riksdag, ty ännu äro icke alla

myndigheters yttranden inkomna, och sedan myndigheternas yttranden fullständigt inkommit, måste ett öfvervägande och måhända en öfverarbetning ske inom regering och departement af det vidlyftiga förslaget. Därefter skall detta gå till lagrådet, och jag betviflar, att man kan beräkna lagrådets befattning med förslaget till mindre än omkring ett halft år med hänsyn till dess vidlyftiga och omfattande beskaffenhet. Däremot tror jag mig kunna med så godt som full säkerhet utlofva, att förslaget skall kunna framläggas till 1914 års Riksdag.

Interpellantens andra fråga lyder: »Har Kungl. Maj:ts regering tagit under öfvervägande eller ärnar regeringen företaga till behandling frågan om att staten genom särskilda lättnader i villkorliga arrendeafstal skulle möjliggöra för vattenrättsinnehavare, mot hvilka staten öppnat eller kommer att öppna process om vattenrätten eller del däraf, att redan under pågående process utbygga det omstridda vattenfallet?» Jag vill med anledning af denna fråga nämna, att Svenska vattenkraftföreningen på sitt nyligen hållna tredje ordinarie årsmöte och därmed följande allmänna diskussionsmöte enhälligt antagit en resolution, som jämväl blifvit öfverlämnad till regeringen och som lyder sålunda: »Svenska vattenkraftföreningen, samlad till årsmöte 1912, riktar till statsmakterna en enträgen maning att med all möjlig skyndsamhet söka återställa rättssäkerheten i fråga om vattenfallen samt att under tiden söka begränsa osäkerhetstillståndets betänkliga följder för landets industri; att för ändamålet dels träffa nödiga anstalter för framläggande skyndsammast möjligt af förslag till ny vattenlag i hufvudsaklig öfverensstämmelse med föreliggande kommittéförslag, dels ofördröjligen vidtaga sådana åtgärder, att äfven de omtvistade vattenfallen kunna på basis af villkorliga aftal med fördel tagas i anspråk, i hvilket afseende föreningen hänvisar till sin styrelses framställning af den 4 december 1911.» Som herrarna finna, har vattenkraftföreningen således berört och betonat samma spörsmål, som den ärade interpellanten framställt. Vattenkraftföreningens framställningar, såväl den af den 4 december 1911 som den därpå följande, af mig nyss omförmälda resolutionen, ha blifvit remitterade till vattenfallsstyrelsen för afgifvande af yttrande. Sådant yttrande har ännu icke inkommit. I detta skede befinner sig ärendet. När vattenfallsstyrelsens yttrande inkommit, kommer således tidpunkten för regeringen att ägna sin behandling åt saken, och skola då jämväl de synpunkter, som den ärade interpellanten så kraftigt betonar i motiveringen till sin interpellation, komma under behörigt öfvervägande. Men naturligtvis kan jag i sakens nuvarande läge icke säga något mera än detta.

Härpå yttrade:

*Svar å
interpellation.*
(Forts.)

Herr Hildebrand; Herr vice talman! Jag ber att få till hans excellens herr statsministern framföra mitt tack för det svar han lämnat. Jag var tämligen beredd på, att hans excellens skulle besvara den första frågan på sätt som skett, d. v. s. att något förslag till vattenlag icke gärna kan komma fram till Riksdagen förrän 1914. Det finnes ju ett par partier i det framlagda förslaget till vattenlag, som skola utfyllas på grund af en kompletterande, en ny utredning. Men jag hade dock hoppats, att det förslaget möjligen skulle kunnat komma tidigare. Nu får man ju hoppas, att hans excellens skall bli sannspådd däri, att det blir 1914 års Riksdag, som får taga hand om den frågan.

Hvad den andra frågan och hans excellens svar på densamma angår, tillåter jag mig att här i allra största korthet framföra några synpunkter. Hans excellens har redan uttalat, att hvad som jag tillåtit mig anföra i motiveringen till min interpellation skulle komma under allvarlig ompröfning, när vattenfallsstyrelsens utlåtande öfver vattenkraftföreningens framställning föreligger till behandling. Ser man i alla händelser på hela denna frågas läge, finner man, huru i våra älfvar, ej minst de norrländska, det rinner vatten mot hafvet, utan att denna kraftkälla ännu har tillräckligt utnyttjats. Den är till stor del oanvänd. Samtidigt går en ström af stenkol från utlandet in öfver svenska hamnar till svensk industris och bland annat de svenska städernas tjänst. Här har man då, om man jämför detta med det förra, en mycket dyrbar och delvis helt visst onödig import af kraft. Det synes då icke finnas tvifvel om, att det ur nationalekonomisk synpunkt är synnerligen önskvärdt att minska denna import genom att bättre utnyttja den kraftkälla, som vi ha i vårt eget land. Enskilda ha också under det senaste decenniet med kraft börjat taga hand om denna sak. Men man finner där under de allra sista åren ett afstannande, som synes högeligen betänkligt. Under några år till och med 1906 började utbyggas 30,000 å 40,000 hk., under år 1907 90,000 hk., under 1908 nära 50,000 hk., och sedan har det gått tillbaka, så att det 1909 endast var cirka 35,000 hk., under 1910 cirka 27,000 hk. och år 1911 icke fullt 10,000 hk.

Hvad kan då vara anledningen till denna starka tillbakagång? Icke kan det vara därför, att det har felats lämpliga vattenfall att utbygga. Det är ju millioner hästkrafter, som ännu äro oanvända däruppe i Norrland. Man kan icke heller söka den enda förklaringen i den ekonomiska depressionen omkring år 1908, utan till denna har kommit som en i hög grad bidragande anledning, att det året 1909 började vattenrättstvister, då staten gjorde anspråk på ett större antal vattenfall, än hvad som tidigare tydligen varit påtänkt, att döma af den förteckning på vattenfall i Norrland, där staten kunde hafva rättsanspråk, som åtföljde 1903 års vattenfallskommittés betänkande.

Följden har ju nu blifvit, att en hel del enskilda, som ha vattenfall, icke våga bebygga dem, därför att det ofta ställt sig så, att processerna börjat, när de enskilda vidtagit de första förberedelserna för bebyggandet.

*Svar d
interpellation.
(Forts.)*

Staten har således lagt sin tunga hand på den enskilda företagsamheten, så att denna till stor del har förlamats. Här är naturligtvis icke alls tillfälle att tala om kronans processpolitik i allmänhet. Det synes mig vara alldeles tydligt — hvilket jag äfven tillåtit mig uttala i motiveringen till interpellationsfrågorna — att processerna böra slutföras. Men dock torde man böra kunna stanna vid, att den nuvarande situationen är ohållbar. Jag vill taga ett exempel. Stora Kopparbergs aktiebolag har redan användning för 46,000 hk, och det antal arbetare, som sysselsättes i denna industri och som drager nytta af detta, når upp till 3,500. Bland annat har detta bolag Bullerforsen med 24,000 hk, men har där maskiner och material för endast 12,000 hk. Och nu vore det närmast meningen att för den elektriska järnmalmssmältningen utbygga och använda de återstående 12,000 hästkrafterna. Men då har kronan kommit med sina rättsanspråk på hela forsen, och kronans ombud ha till och med hotat med att eventuellt påyrka, att byggnaderna däruppe, värda millioner, skulle komma att borttagas, om kronan tilldömdes fallen. Det är naturligt, att det icke då är så frestande för bolaget att utbygga återstoden af vattenfallet. Och dock får man tänka sig, att med samma proportioner, som siffrorna här ofvan utvisa, skulle utbyggandet af dessa 12,000 hk med säkerhet gifva cirka 900 arbetare arbete och inkomst, och att sålunda ett stort antal familjer skulle kunna försörjas därmed. Flera exempel torde knappast behöfvas för att visa, att den nuvarande situationen synes medföra menliga påföljder i flera hänseenden. Först den rent nationalekonomiska, att vi införa för vårt kraftbehof oerhördt mycket stenkol, där vi kunde i stället utnyttja en hel del vattenkraft. Den inverkar menligt på vår betalningsbalans. Och det skulle vara bättre förhållanden, äfven om icke någon direkt besparing för hvarje enskild kraftförbrukare skulle uppstå, om man toge vattenkraft i stället för stenkol. Landet i sin helhet skulle vinna på ett sådant utbyte. Det är tydligt, att industrien skulle blifva mera konkurrenskraftig. Läget inom järnindustrien, sedan de elektriska smältningssmetoderna arbeta sig fram på olika håll, skulle bli bättre. Och det är nog en lifssak för Sverige att här vara i spetsen om möjligt, så att vi här ha det väl ordnadt, innan andra länder följa efter. Norge och Kanada börja i allt högre grad aptera sig för elektrisk malmssmältning.

Vi se, huru det är ställdt här vid Stora Kopparberg, och det kan vara liknande på annat håll. Det nuvarande läget är sålunda menligt för vår industris konkurrensförmåga.

*Svar å
interpellation.*
(Forts.)

Vidare skulle ett starkare utbyggande af vattenfallen ju helt visst gifva kanske tio tusental medlemmar af arbetarefamiljer inkomst och bröd. Därmed skulle arbetstillfällena ökas ofantligt däruppe, och i och med detsamma skulle ett kraftigt tag hafva gjorts för att minska emigrationen. Det är nämligen klart, att med stillaståndet däruppe förloras de möjligheter till skatteinkomst för stat och kommun, som med ökad produktion där gifvetvis skulle uppkomma. Ser man på läget i dess helhet, kan man stanna vid den frågan: hvad betyda alla möjliga ansträngningar att åstadkomma arbetsförmedling och en i en eventuellt nära framtid kommande arbetslöshetsförsäkring, hvad betyder nationalföreningen mot emigration o. d. mot ansträngningarna att öka det produktiva arbetet och inkomstmöjligheterna inom landet? Staten stöder nu ekonomiskt det förra, men det händer alltför ofta, att staten förhindrar det senare, det grundväsentliga hjälpmedlet. Och det är detta, som bidrager till att nu formulera det viktiga problemet: hur skall man kunna ordna saken så, att kronan skall kunna fortsätta sina vattenfallsprocesser, utan att den enskilda företagsamheten förkväves? Detta är problemet, och det problemet synes vara af omätlig betydelse för Norrlands närmaste framtid och för att kunna trygga vår industris utveckling i konkurrensen med utlandet. Man har svårt att finna annat svar, än att detta kan ske genom villkorliga arrendeaftal på billiga grunder, så att, när staten börjar en process med enskild vattenfallsägare, staten tillika erbjuder ett villkorligt arrendeaftal så beskaffadt, att, om staten tilldömes vattenrätten, arrendeaftalet skall träda i kraft. Detta har äfven förutsetts af statsmakterna, och 1910 års Riksdag godkände bestämmelser för såväl arrendeaftal som villkorliga arrendeaftal. Men frågan är, om icke i dessa specialfall, där villkorliga arrendeaftal slutits under pågående process, det erfordras billigare villkor, än som innefattas i 1910 års riksdagsbeslut.

Det är i två hänseenden, som det torde vara fallet, och det har äfven vattenkraftföreningen med all styrka framhållit. Enligt dessa arrendevillkor i vanliga fall är den första arrendetiden 55 eventuellt 65 år med möjlighet till förnyelse på 30 år af arrendeaftalet. Maximitiden blir således 95 år. Men den, som första gången ingår ett arrendeaftal med staten, har icke tillförsäkrats rätt att få det förlängdt, utan den frågan skall bedömas ett visst antal år före den första arrendetidens utgång. Afgift är icke bestämd, men det är klart, att afgift skall utgå. Dessa villkor synas nu vara ganska väl afvägda, när det är så, att kronan äger ett vattenfall och den enskilde med kännedom därom kommer och vill erhålla möjlighet att utnyttja detta vattenfall. Helt annorlunda ställer sig saken, om den enskilde anser sig vara ägare, om han exempelvis har för kontant belopp inköpt det vattenfall, på hvilket kronan sedan gör anspråk. Då

måste han ju äfven räkna med amortering af inköpsvärdet. Redan däri ligger en skillnad, äfven om den enskilde icke skulle hafva nyligen inköpt vattenfallet, utan om exempelvis ett bolag haft det mycket länge. Ty det är antagligt, att vattenfallet af bolaget upptages till visst värde, och i detta fall erfordras också viss amortering.

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

Vidare har man att räkna med det mycket naturliga missmodet. Om en person eller ett bolag eller ett antal personer anse sig vara ägare till en kraftkälla, men deras rätt sedan bestrides, så försvinner lätt lusten till företagsamhet, och det blir i stället en trötthetskänsla. Detta är så gränslöst naturligt, att man tydligen bör räkna därmed.

Således, på grund af nödvändigheten af extra amortering i detta fall och med hänsyn till den olust, den motvilja mot företagsamheten, som måste uppväxa, synes det vara fullt motiveradt, att de villkorliga arrendeaftal, som skulle vara af den beskaffenheten, att den enskilda företagsamheten främjades i stället för att förlamas, bli af mycket lindrig art för den enskilde. Då skulle man kunna tänka sig, att den enskilde tillförsäkrades en längre arrendetid än den första tid af 55, maximum 65 år, att han skulle få redan såsom första arrendetid 95 år, den tid, som ju i alla fall Kungl. Maj:t äger rätt att slutligt fastställa. Därmed skulle mycket vara vunnet, ty den kända amorteringstiden blefve genast 30 år längre. Vidare synes det böra ställas så, att arrendeaftgiften blir synnerligen låg eller under viss tid kanske ingen alls. Vattenfallsstyrelsen har i sitt utlåtande rört sig med en siffra af 50 öre per hk., hvilket naturligtvis är en mycket låg afgift, men som kunde lämpa sig vid sådana tillfällen som det här omhandlade.

Nu finnes tydligen iugen möjlighet för Kungl. Maj:ts regering att utan inhämtande af Riksdagens medgifvande utsträcka arrendetiden till 95 år från början.

Hvad jag därför nu skulle vilja stanna vid, det vore att till det tack till hans excellens herr statsministern, jag redan framfört för hans svar, foga en varm önskan, att Kungl. Maj:ts regering i känslan af frågans oerhörda vikt för landet och landets framtid måtte med välvilja taga hand om denna fråga och om möjligt till nästkommande års Riksdag inkomma med framställning rörande bestämmande för dessa specialtillfällen af sådana billigare villkor, som kunna anses nödiga och lämpliga för att få en stark och kraftig utveckling af vattenkraftindustrien och öfrig industri, särskildt i Norrland.

Herr Branting: Med anledning af det ganska utförliga programuttalande, som interpellanten ansåg sig här böra hålla och som slutade med en bestämd vädjan till regeringen att ytterligare i mycket hög grad gå till mötes de enskilda intressen, som

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

vilja exploatera vattenfallen, och icke blott göra det inom den ram, Riksdagen uppdragit genom sina bestämmelser, utan äfven tillmötesgå dem på sådant sätt, att regeringen skulle taga initiativ till ändringar och uttänjning i denna ram, ber jag att få erinra om, att det dock förhöll sig så, att det var på grund af bestämda uttalanden, särskildt från denna kammare, som man kom ned till de bestämmelser, som nu äro gällande, och att Andra kammaren för sin del var benägen att draga upp gränsen ännu ett stycke snäfvare, än hvad som till sist sammanjämningsvis framgick.

Det skulle väl således vara synnerligen olämpligt, om en regering, som enligt sakens natur har att i första hand tillse önskningarna inom Andra kammarens majoritet, skulle lyssna alltför mycket till de vädjanden, som framställdes af interpellanten.

Jag vill ingalunda betvifla, att dessa vädjanden äro förestafvade af en uppriktig önskan att gagna vårt näringslifs utveckling, en önskan, som vi alla dela. Men jag tviflar storligen på, att man genom att gå till mötes dessa uttalanden skulle slå in på en riktig väg, och jag skall be att få uttrycka min förhoppning, att regeringen för sin del icke måtte taga någon oskäligen hänsyn till de sålunda framkomna vädjandena.

I detta anförande instämde herrar *Winberg*, *Lindqvist* i Stockholm, *Månsson* och *Söderberg* i Stockholm.

Herr Hildebrand: Herr vice talman! Herr Branting uttalade såsom sin bestämda mening, att Kungl. Maj:ts regering i första rummet borde taga hänsyn till önskningarna inom Riksdagens Andra kammare. Jag vill icke alls här beröra den konstitutionella sidan af denna sak, utan endast framhålla såsom åtminstone min mening, att Kungl. Maj:ts nuvarande regering, såsom hvarje annan regering, synes i första rummet böra taga hänsyn till hvad landets välfärd kräfver.

Herr Branting uttalade äfven, att hvad jag här har sagt skulle hafva varit uteslutande eller närmast — jag kommer icke riktigt i håg ordalagen — för att tillgodose de enskildes intressen. Jag tror dock, att jag lade mitt anförande så, att däraf borde hafva framgått, att hvad jag afsåg var, att landets välförstådda intressen skulle tillgodoses.

Det har visat sig, att vi i vårt land behöfva en starkare produktion för att kunna hindra emigrationsströmmen, för att kunna bereda ökadt antal arbetstillfällen och för att därigenom ställa det bättre icke allenast för företagarna, utan äfven för landets arbetareklass. Det är också tämligen klart, att åtgärder, som afse att förbättra vår betalningsbalans gentemot utlandet, måste vara till gagn för hela folket, icke endast för ett fåtal personer.

Slutligen ber jag att få framhålla, att vattenkraftdistributionsindustrien hittills icke har existerat under särskildt gynnsamma omständigheter. Hemsjö kraftaktiebolag har icke, såsom jag tror, gifvit någon utdelning ännu; Gullspångsbolaget har gifvit utdelning på preferensaktier och nu senast för första gången på stamaktier. På samma sätt är det med en del andra kraftdistributionsbolag. Det har icke på något sätt visat sig, att dessa bolag varit för delägarna särskildt gynnsamma. Tvärtom har i regeln anläggningskostnaden visat sig vara högre, än vid bolagets startande beräknades, och utdelningen har som sagdt hittills varit ingen eller synnerligen låg.

I Norrland blir det närmast en del bolag, som skulle utnyttja sina egna vattenfall, och därför blir det svårt att göra en sådan beräkning, som det här är fråga om. Men så mycket torde vara tämligen klart, att det här icke gäller att skära guld med täljknifvar, utan endast att vi skola få äfven detta medel till hjälp för att göra vår industri konkurrenskraftig mot utlandet.

Med herr Hildebrand förenade sig herrar *Westman* och *Lundström* i Göteborg.

Herr Lindhagen: Jag begärde ordet för att för min del framhålla, att det är en särskild anledning, som gör, att denna fråga kanske tager eller borde åtminstone hädanefter taga längre tid att beredas, än den eljest skulle hafva gjort.

Jag är visserligen fullt ense med den senaste talaren däruti, att det här gäller viktiga intressen för landet. Men i vårt land framträda ock många olika synpunkter på ämnet, hvilka alla måste sammanföras till ett helt. Man bör tänka icke blott på den ena sidan, utan äfven på de andra sidorna. Jag kan äfven vara ense med honom däri, att det från början ofta kan vara svårt för industrien att komma i gång med dessa dyrbara anläggningar, och att man därför bör underlätta företagen på alla möjliga och skäligen sätt. Men man får icke göra det på det sättet, att man afklipper omtanken för framtida möjligheter, som ännu äro ovissa, och det kan hända, att denna vattenkraft då får ett helt annat och större värde, än hvad den nu har.

Det förhåller sig emellertid nu så, att den *kommitté*, som tillsattes för att utarbeta detta förslag, blef tillsatt på ett mycket *ensidigt* sätt. Den tillsattes med en lysande representation för de industriella intressena och för den privatkapitalistiska juridiken. Men det tillsågs icke, att det blef en målmedveten representation äfven för de allmänna intressena, för de sociala intressen, som företräda hela folket. Det är ju klart, att om detta skett, så skulle utredningen blifvit mångsidigare och uppmärksamheten fäst på viktiga synpunkter, som nu kanske gå förlorade till stor skada för framtiden och människorna.

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Man har så mycket större anledning att med bekymmer tänka på detta, som man nu ser, att de uttalanden, som vilja komplettera hvad som möjligtvis skulle ha brustit i detta kommittébetänkande, ha framförts med energi just från det håll, som haft den starkaste representationen inom denna kommitté. Det är vattenkraftföreningen, som med förklarlig energi fört sin talan inför regeringen. Dess betänkande är nu, såsom vi hörde, remitteradt till vattenfallsstyrelsen. Men på grund af dess sammansättning och äldre erfarenheter om dess åskådningssätt, kan det befaras, att denna styrelse också ser saken företrädesvis från industri-synpunkt och icke i tillbörlig mån äfven från de synpunkter, jag nyss erinrat om.

Detta allt gör, att man med bekymmer måste motse, hur regeringen skall kunna klara denna sak. När man tänker på allt, som antagligen blir förbisedt ur det allmänna intressets synpunkt och de andra enskilda intressenas, som icke speciellt representera industrien, vill jag för min del också, ehuru jag förstår, att det är förenadt med vanskligheter, uttala den förhoppningen, att regeringen måtte, såvidt den kan, med omsorg försöka se till, att man får något slags kritik på det, som nu framkommit.

Herr Hildebrand beklagade sig särskildt öfver, att kraftanläggningarna minskats, och ansåg, att anledningen härtill var den tunga hand, som staten lagt på dessa företag, hvarigenom de förlamats. Det är efter min uppfattning vanskligt att rätt bedöma, hvad som åstadkommer denna förlamning, ifall den förefinnes. Denna minskning i anläggningarne kan af de skäl herr Hildebrand anger också endast vara en tillfällig, öfvergående företeelse. Å andra sidan måste också erinras om, att staten också väl för hastigt gynnar enskilda vattenfallsägare och på ett sätt, som industrien ingalunda är van vid i sina förhandlingar med enskilde. Man måste således se till, att staten icke onödigtvis uppoffrar framtida värden genom att för all framtid och utan vederlag tillåta öfverbyggande af *kungsådra*. Det händer nu oupphörligt, att staten förlänar denna rätt åt enskilde på evärdelig tid. Jag satt för en kort tid sedan i en spårvagn och fick då höra ett samtal mellan två herrar vid min sida.

»Nå», frågade den ene, »hur går det med affären?»

»Jo», sade den andre, »det går bra, nu ha vi äntligen fått Kungl. Maj:ts tillstånd att öfverbygga kungsådran.»

»Det var skönt», sade hans interlokutör.

»Ja, det är verkligen mycket skönt», sade den, som fått detta tillstånd.

Gifvetvis är det synnerligen fördelaktigt att få en sådan present för all framtid, utan att någon ser till, att det allmänna också får sitt. Men i dessa tider, då man letar efter tillgångar för staten och det allmänna, tycker jag, att det är oriktigt att på detta sätt skänka bort något sådant utan vederlag. Och i

detta hänseende har denna kommitté gjort ett skarpt hugg mot den gamla kungsådran och de förmögenheter, som därigenom blifvit *faktiskt* förbehållna det allmänna. Kammarkollegium har, tror jag, också skarpt kritiserat detta kommitténs förfarande. Och nu, då man ju skall uttala förhoppningar till regeringen, vill jag vidare uttala den, att regeringen skall syna skarpt i sömmarna kommitténs utlåtande i fråga om kungsådra och gå till strids för det allmännas rätt i densamma.

Hvad slutligen frågan om *utarrendering af statens vattenkraft* beträffar, ber jag att få instämma i hvad herr Branting sade. Jag väckte i fjol motionen i ämnet och tillät mig där fästa uppmärksamheten på, att den dåvarande regeringen hade, i hvad det gällde inrättandet af vattenrättsinstitutet, frångått den ståndpunkt samma regering framfört vid föregående års riksdag, då den föreslog Riksdagen bestämmelser om upplåtelse af statens vattenfall med vanlig arrenderätt. Den hade gjort en fullständig kovändning här af någon anledning, som icke alls framgick af papperen, och kom med ett förslag, som gick i en riktning tvärt emot den motivering, som den hade haft i nästföregående års proposition. Det har ledt till äfventyret, att statens vattenkraft kan på mycket lång tid upplåtas för samma ringa afgift, som den nu till en början måste upplåtas för. Jag skall då passa på tillfället och slutligen be, att den nuvarande regeringen noga betänker, huruvida det kan vara riktigt att för så lång tid som i fjol beslöts — 70 år tror jag kompromissen gick ut på — arrendera ut sådan vattenkraft utan möjlighet att under denna långa tid pröfva arrendebeloppet, och huruvida icke man borde finna utvägar att förekomma sådant och hålla framtidsmöjligheterna öppna. Det är naturligtvis icke alls meningen att pålägga några omöjligheter utan blott att hålla utvägen öppen för det allmänna, att i den stora vinst, som framtiden möjligen bär i sitt sköte, låta äfven folkets stora flertal få någon liten del och bereda detta äfven annan berättigad trygghet.

I sammanhang härmed skall jag be att få reparera en försumelse, som jag gjort mig skyldig till vid denna riksdag, då jag vid ärendets behandling i kammaren underlät, såsom jag ämnat, att fästa uppmärksamheten på en sak. Här väcktes en motion af herr Palmstierna om, att det skulle tagas i öfvervägande upprättandet af en lånefond för att understödja företag, som ville utnyttja statens vattenfall, och detta blef, vill jag minnas, föremål för en riksdagsskrifvelse. Jag skulle nu i alla fall be att få hemställa, om icke det skulle vara rimligt, att det just som villkor för lån ur sådan lånefond — ifall den nu anses böra komma till stånd — bestämdes, att den, som får lån, icke bör få upplåtelse med vattenrätt på längre tid i sänder än som bestämdes i det första förslaget från den förra regeringen och som gäller i fråga om den vanliga arrenderätten. Ty det vore väl

*Svar å
interpellation.* rimligt, att, om staten till på köpet tillhandahåller billiga lån, staten skall ha rätt att se till, att den i gengäld bör kunna förbehålla sig någon inkomst af sin egen egendom i de eventuella framtida värdena.
(Forts.)

§ 3.

*Svar å
interpellation.* Herr vice talmannen gaf härefter ordet till

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet Schotte, som yttrade: Ledamoten af kammaren herr Lindhagen har erhållit kammarens tillstånd att till mig framställa följande spörsmål:

Kan det emotses, att nu gällande föreskrift om skyldighet för kvinnlig befattningshafvare vid järnvägarna, post- och telegraf att i händelse af giftermål frånträda sin befattning äfvensom den godtyckliga tillämpningen af densamma skall inom den närmaste tiden utbytas mot ett tidsenligare stadgande samt mot garantier för en enhetlig och rättvis praxis, i den mån en viss pröfningsrätt fortfarande medgifves vederbörande styrelser?

I anledning häraf får jag först redogöra för de uppgifter och uttalanden, som vederbörande verks chefer tillhandahållit mig i frågan.

Generaldirektören och chefen för generalpoststyrelsen erinrar till en början först, att beträffande kvinnas anställande å ordinarie tjänst vid postverket i § 38 af nådiga instruktionen för generalpoststyrelsen den 31 december 1909 stadgas:

»Till vissa i postverkets stater angifna befattningar kan äfven antagas myndig kvinna, hvilken är ogift eller änka.

Träder kvinna, som innehar sådan befattning vid postverket, i gifte, skall hon anses hafva frånträdt befattningen, likväl med rätt för styrelsen att, om särskilda omständigheter därtill föranleda, behålla henne såsom extra tjänsteman.»

De extra tjänstemännen vid postverket kunna indelas i sådana, som *sakna* fast placering, och sådana, som *innehafva* dylik. De förra, som utgöra flertalet, äro att anse såsom reservtjänstemän, i det de vid semester, sjukdomsförfall o. d. bland den ordinarie eller fast placerade extra personalen äfvensom vid behof af dennas förstärkning anlitas till tjänstgöring vid postverket. De senare åter äro att anse såsom innehafvare af fasta befattningar, i det de hafva stadigvarande förordnanden att tjänstgöra vid bestämda postanstalter. De extra tjänstemännen befordras i allmänhet i tur efter tjänsteålder från den förra till den senare gruppen.

Till extra tjänstemän med fast placering hafva endast i ett fåtal fall för längre tid tillbaka befordrats andra kvinnor än sådana som varit ogifta eller änkor.

Däremot kunde förut kvinnliga extra tjänstemän med fast

placering, hvilka trädde i gifte, få behålla sina befattningar. I öfverensstämmelse därmed kunde ordinarie kvinnliga tjänstemän, som trädde i gifte, få kvarstå i verket såsom extra tjänstemän med fast placering. *Svar å interpellation.* (Forts.)

Sedan åtskilliga år tillbaka hafva emellertid ändrade grundsatser i detta afseende gjort sig gällande. Sålunda bibehållas ej längre kvinnliga extra tjänstemän med fast placering, hvilka ingå äktenskap, vid sina befattningar. Och i analogi därmed erhålla ej heller kvinnliga ordinarie tjänstemän, som ingå äktenskap, numera anställning såsom extra tjänstemän med fast placering.

Däremot finnes fortfarande intet hinder för gifta kvinnor att innehafva anställning såsom extra tjänstemän utan fast placering. Kvinnor, som genom att träda i gifte frånträdt befattningar, ordinarie eller extra, vid postverket eller som för ingående af äktenskap erhållit entledigande från sådana befattningar, pläga därför ock, om de så önska, få kvarstå i verket såsom extra tjänstemän utan fast placering. De kunna till följd däraf erhålla tillfälliga förordnanden i verket och, om deras äktenskap genom männens frånfälle eller annorledes upplöses, åter erhålla anställning såsom ordinarie eller blifva fast placerade extra tjänstemän vid verket.

I likhet med öfriga extra tjänstemän utan fast placering äro gifta kvinnliga sådana skyldiga att mottaga de förordnanden, som kunna tilldelas dem. Detta har emellertid, hvad nästan samtliga af dem angår, hittills alls icke eller endast i mycket ringa mån tagits i anspråk. Till följd däraf har den tjänstgöring, de flesta af dem fullgjort, inskränkt sig därtill, att de en dag hvar tredje månad infunnit sig på ett postkontor och deltagit i göromålen därstädes. Det är gifvet, att med så ringa tjänstgöring en posttjänsteman ej länge kan i nöjaktig mån bibehålla sin användbarhet för uppdrag i verket. Styrelsen har därför nyligen funnit nödigt föreskrifva, att postdirektör skall tillse, att sådan extra tjänsteman, om hvilken nu är fråga, årligen anlitas till tjänstgöring minst 30 dagar å tid, som postdirektören bestämmer. I sammanhang därmed har såsom en ordningsföreskrift bestämts, att dylik extra tjänsteman, som önskar under ett kommande år kvarstå vid verket, skall senast före november månads utgång hos postdirektören anmäla denna sin önskan.

Enligt en å styrelsens första byrå verkställd utredning finnas för närvarande vid postverket anställda 97 gifta kvinnliga extra tjänstemän. Sex af dem, hvilka för längre tid tillbaka ingått äktenskap, innehafva fast placering. Af de öfriga 91 hafva 43 på grund af sina äktenskap måst afgå från ordinarie tjänster, fem af dessa fingo emellertid, när de gifte sig, sina ordinarie tjänster utbytta mot fasta extra befattningar, från hvilka de

*Svar å
interpellation.*
(Forts.)

sedermåra erhållit begårdt entledigande. Två hafva till följd af sina åktenskap entledigats från fasta extra befattningar. 31 hafva, innan skyldigheten för kvinna att vid trådande i gifte afgå från fast extra befattning intrådt, på begåran entledigats från dylika befattningar, 23 ungefår samtidsigt med det de ingått åktenskap och 8 längre eller kortare tid därefter. De återstående 15 hafva ingått åktenskap redan såsom extra tjänstemån utan fast placering.

Åf nämnda 97 gifta kvinnliga extra tjänstemån åro 58 gifta med posttjänstemån eller förutvarande posttjänstemån. Flertalet af de öfriga 39 åro gifta med tjänstemån i andra verk, banktjänstemån, lärare o. d. samt mindretalet med affårsmån.

Enligt samma utredning finnas för närvarande vid postverket 7 kvinnliga postexpeditörer, som vunnit sådan anställning, sedan af dem ingångna åktenskap upplösts.

Generalpostdirektören uttalar, att det måste anses särskildt olåmpligt att låta gifta kvinnor innehafva ordinarie befattningar vid postverkets distrikts- och lokalförvaltningar, enår personalen vid distrikts- och lokalförvaltningarna ofta måste, t. ex. då en ledigblifven befattning skall återbesättas eller en befattning, som blifvit obehöflig, skall indragas, eller omplacering af tjänstemån af lämplighetsskål anses böra åga rum, kunna åläggas förflyttningar från en till annan ort.

Vid ett stort antal postkontor förekommer nattarbete. Från deltagande i sådant arbete anses kvinnliga tjänstemån i allmånhet böra, såvidt möjligt, befrias. Så måste i ånnu högre grad blifva förhållandet med gifta kvinnliga tjänstemån.

Åfven ur andra synpunkter skulle det medföra olågenheter att låta gifta kvinnor innehafva ordinarie befattningar vid distrikts- och lokalförvaltningarna. Såsom ofvan anmärkts, hafva de kvinnliga posttjänstemån, som ingått åktenskap, i flertalet fall gift sig med manliga posttjänstemån. Dårest gifta kvinnor finge innehafva ordinarie befattningar vid nämnda förvaltningar, skulle fördenskull i ett stort antal fall intråffa att man och hustru komme att tjänstgöra vid samma kontor. Därvid måste ej sällan intråffa, att den ena maken blefve den andras förman. Då tjänstemånnen vid postkontoren i stor utsträckning hafva hand om kassor, skulle ett sådant förhållande särskildt ur kontrollsynpunkt blifva synnerligen olåmpligt.

För att postverkets extra personal må kunna beredas, så vidt möjligt, ständig tjänstgöring och kunna påråkna att inom skålig tid vinna befordran, år det nödvåndigt, att denna personal begråsas till minsta erforderliga storlek. Generalpoststyrelsen stråfvar därför och på flera sätt att förebygga ånledningar till onödigg ökning af denna personal. Dårest ett större antal gifta kvinnor erhölle ordinarie anställning vid postverket, skulle det emellertid, då, enligt hvad som kan förutses, åtskilliga af dessa

kvinnor allt emellanåt komme att begära längre eller kortare ledighet, blifva nödigt att, för tillhandahållandet af vikarier för dem, öka den extra personalen.

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

Generaldirektören och chefen för telegrafstyrelsen anför hufvudsakligen:

»Det första bemyndigandet att anställa kvinnor i telegrafverkets tjänst erhöll telegrafstyrelsen genom nådigt bref den 10 juli 1863. Telegrafstyrelsen förklarades oförhindrad att efter pröfning af omständigheterna i hvarje särskildt fall antaga jämväl kvinnor till bestridande af assistentbefattningarna.

Den 2 maj 1864 utfärdade telegrafstyrelsen närmare föreskrifter angående kvinnors antagning i verket. Angående rätten för kvinnlig tjänsteman att kvarstå i tjänst efter ingånget äktenskap nämnes i dessa föreskrifter intet.

Frågan härom fördes på tal först år 1867, då telegrafverkets båda intendenten i gemensam skrifvelse den 14 januari framhöllo behovet af något stadgande rörande förhållandet, då kvinna, som erhållit ordinarie anställning i telegrafverkets tjänst, därefter inginge giftermål.

Med anledning häraf förklarade telegrafstyrelsen, enligt beslut den 21 januari 1867, att, »beträffande frågan, huruvida en kvinna, hvilken såsom ogift vunnit ordinarie anställning i telegrafverkets tjänst, vore berättigad att däruti kvarstå äfven sedan hon inträdt i äktenskap, oaktadt hon sålunda kommit under mannens målsmanskap samt borde anses hafva vunnit den utkomst, som med hennes inträde i telegrafverket väl egentligen varit åsyftad, telegrafstyrelsen, med afseende såväl härå som å öfriga härvid förekommande omständigheter, funnit skäligt förklara, att, då kvinna, som innehade ordinarie beställning vid telegrafverket, inginge äktenskap, hon därigenom skulle i allmänhet anses hafva frånträdt samma beställning».

Bestämmelsen om ordinarie kvinnlig tjänstemans skyldighet att efter ingånget äktenskap frånträda sin befattning har från början förekommit endast å de för vederbörande tjänstemän utfärdade konstitutorialen. I 1902 års instruktion för telegrafstyrelsen intogs emellertid bestämmelsen i fråga, och förekommer jämväl i nu gällande instruktion paragraf 30, som lyder så: träder kvinna, som innehar tjänst å ordinarie stat vid telegrafverket, i gifte, skall hon anses hafva frånträdt befattningen, styrelsen dock obetaget att, där så anses lämpligt, bibehålla henne i extra tjänst.

Till frågan om den kvinnliga personalens rätt att kvarstå i tjänst efter ingånget äktenskap, intager telegrafstyrelsen den ståndpunkten, att den, som ingår äktenskap med icke-telegraftjänsteman, helt och hållet skiljes från verket, den, som ingår äktenskap med tjänsteman inom telegrafverket, entledigas från ordinarie tjänst, men kan bibehållas såsom extra ordinarie.

*Svar &
interpellation.
(Forts.)*

För närvarande finnas inom telegrafverket 54, gifta med tjänstemän därstädes och kvarstående såsom extra, nämligen 52 telegrafister och 2 interurbantelefonister. Skälen till denna ståndpunkt uppger styrelsen vara hänsyn dels till allmänheten, dels ock till personalen såsom helhet.

Hvad först angår hänsynen till allmänhetens kraf, så torde allmänheten icke kunna fränkännas en oafvislig rätt att fordra, att personalens rekrytering sker på sådant sätt, att telegramhemligheten icke äfventyras. Det måste nämligen ihågkommas, att telegrafverket intager, i jämförelse med alla andra verk, så till vida en alldeles särskild undantagsställning, att innehållet uti de meddelanden, som genom verkets försorg öfverföras mellan korrespondenterna, ligger fullständigt blottadt för den expedierande personalen, och att till följd däraf den förnämsta grundvalen för allmänhetens förtroende måste utgöras af den strängaste omsorg om telegramhemlighetens bevarande.

Att förvecklingar och olägenheter verkligen kunna uppstå af skäl, som ofvan relaterats, därom är telegrafstyrelsen icke utan en ledsam erfarenhet från verkets minsta stationer: växelstationerna i förening med telegramexpedition. Vid dessa stationer åligger det i allmänhet vederbörande abonnenter själfva att anställa och aflöna erforderlig personal. Ofta nog är då en handlande eller dennes familj de enda, som kunna åtaga sig att sköta stationen. Gång efter annan ha emellertid klagomål ingått från sådana stationer öfver att kännedomen om abonnenternas telegraf- och telefonkorrespondens blifvit utnyttjad på ett sätt, som varit abonnenterna till förfång. Vid intet tillfälle har kunnat påvisas, att något direkt brott mot tysthetsplikten begåtts, men erfarenheten har i alla händelser gifvit vid handen, att man genom att anförtro en telegraf- och telefonstations skötsel åt en handlande eller någon honom alltför närstående för trafikanterna skapar ett osäkerhetstillstånd, som innebär en verklig olägenhet.

Att förbudet att kvarstå i tjänst ansetts böra utsträckas att omfatta alla, hvilkas män icke äro anställda inom telegrafverket, har sin grund däruti, att det icke är för telegrafstyrelsen möjligt att öfvervaka, huruvida en person utom telegrafverket bedrifvit eller är intressent uti sådan affärsverksamhet, som enligt gällande bestämmelser är för telegrafverkets personal förbjuden, och som därför enligt ofvan anlagda synpunkter ej heller skulle få utöfvas af person, som är i gifte förenad med telegrajtjänsteman.

Det ofvan sagda gäller gifvetvis i främsta rummet telegrafpersonalen. För telefonpersonalen är förhållandet så till vida ett annat, att dessa icke genom sin tjänst behöfva taga del af innehållet i den korrespondens de förmedla. I realiteten blifver emellertid skillnaden icke stor, om hänsyn tages till frestelsen för den expedierande att trots förbud aflyssna ett samtal, om hon väntar sig kunna hafva fördel af att erhålla kännedom om

detsamma. Äfven för styrelsens personal, hvilken ju är berättigad att taga del af de telegram, som utväxlas, gäller det sagda, ehuru i mindre grad.

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

Bestämmelsen att en kvinnlig tjänsteman, som gifter sig med person inom telegrafverket, endast får kvarstå å extra stat, anses vara till fördel för personalen i dess helhet.

Inom telegrafverket är numera den principen genomförd, att hvarje tjänst, som är ständigt behöflig, besättes med ordinarie innehafvare, så att extra personal endast användes såsom tillfällig förstärkning samt för vikariat under semester, sjukdomsförfall eller dylikt för den ordinarie personalen. Tack vare denna princip har antalet extra ordinarie tjänstemän kunnat hållas relativt lågt och befordringarna därför blifvit tämligen snabba. Det torde emellertid utan vidare vara klart, att en gift kvinnlig tjänsteman genom sin ställning som maka och moder allt som oftast måste för längre eller kortare tid blifva bunden vid hemmet. För att fylla de tillfälliga vakanser, som sålunda allt emellanåt skulle af denna anledning uppstå bland den ordinarie personalen, om bland denna funnos gifta kvinnor, finnes gifvetvis ingen annan utväg än att öka den extra ordinarie personalen med ty åtföljande försämring af befordringsmöjligheterna.

Vidkommande järnvägarna uttalar sig generaldirektören och chefen för statens järnvägar sålunda:

»Inom järnvägsstyrelsen finnas anställda 172 ordinarie kvinnliga tjänstemän och vid distrikten 50 tjänstemän af samma kategori. Från och med år 1908, sedan hvilken tid järnvägsstyrelsens nuvarande instruktion varit gällande, hafva 20 ordinarie kvinnliga tjänstemän trädt i äktenskap samt i och härmed frånträdt sina ordinarie anställningar jämlikt bestämmelse i instruktionens § 77 mom. 4 och § 128 mom. 4, hvilka författningsrum äro lika lydande med förut citerade för telegrafverket gällande. Någon framställning om dispens från instruktionens förenämnda föreskrift har hittills icke förekommit. Framställning om att efter ingånget äktenskap få kvarstå i extra tjänst har blifvit gjord i tre fall, och hafva dessa framställningar bifallits för viss begränsad tid, 2 till 1912 års slut och en till sept. 1912. En enda gift kvinna innehar å järnvägens gamla stat ordinarie kontorsskrifvarebefattning. Eljest finnas inga andra gifta kvinnor nu anställda i statens järnvägars tjänst än de nyss nämnda 3, som fått tillfälligt kvarstå såsom extra.

Vid frågan om kvinnlig arbetskraft är att beakta dels det stora antalet kvinnliga tjänstemän, som inom järnvägsförvaltningen äro anställda, dels att desamma i regel äro sysselsatta med arbete, för hvilket särskild utbildning kräfves, dels slutligen, att den vid statsbanorna anställda extra och extra ordinarie personalen, manlig såväl som kvinnlig, är i ständig tjänst året om.

Någon kvalificerad reservpersonal, som endast anlitas vid

*Svar å
interpellation.*
(Forts.)

tillfälligt behov, har statsbanan icke tillgång till. Den fast anställda personalen hålles tillräckligt stor för att upprätthålla de vakanser, som uppstå vid sjukdom och tjänstledighet.

Den kvinnliga personalens talrikhet gör det nödvändigt att endast med yttersta försiktighet lämna medgifvanden, som kunna tänkas störande ingripa uti den dagliga tjänsten. Hvad som utan betänklighet kan medgifvas för en tjänstemannagrupp, bestående af endast ett fåtal personer, föranleder lätt betydande olägenheter i fråga om en talrik tjänstemannagrupp. Skulle det blifva regel, att kvinnlig tjänsteman vid järnvägen finge kvarstå i tjänst efter inträdet i äktenskap, skulle säkerligen ett sådant medgifvande i stor utsträckning begagnas. Ett större antal gifta kvinnor skulle sålunda komma att kvarstå i tjänst, och deras tjänstgöringsförhållanden finge då ordnas så, att desamma ej behöfde åsidosätta de kraf, som familjen måste ställa på makan och modern. Då förvaltningen, såsom ofvan nämnts, är i saknad af en alltid tillgänglig kvalificerad reservpersonal, som vid behof kan tillkallas, blefve följden säkerligen den, att personalnumrären måste hållas högre än annars vore nödvändigt, hvilket gifvetvis skulle medföra ökade kostnader. Särskildt skulle detta blifva fallet på kontrollkontoret, som sysselsätter det ojämförligt största antalet kvinnliga tjänstemän.»

Efter denna redogörelse får jag i anledning af interpellantens till mig riktade spörsmål anföra, att jag anser åtskilliga skäl tala för, att kvinna, som gifter sig, beredes ökad möjlighet mot nu att kvarstå i förutvarande befattning vid de verk, hvarom här är fråga. Jag är visserligen medveten om, att åtskilliga särskilda förhållanden vid kommunikationsverken göra denna möjlighet svårare vid nämnda verk än vid åtskilliga andra statens ämbetsverk. Uppmärksammas må också, att en viss försiktighet vidkommande öfvergång till ett nytt system i allt fall påkallas med hänsyn till befordringsförhållanden och rekrytering. Men då jag, som sagdt, finner förevarande fråga behjärtansvärd, anser jag en ingående utredning härutinnan böra komma till stånd. Och är jag för min del betänkt på att under den närmare framtiden få till stånd en sådan utredning, hvarefter det blir tillfälle att till spörsmålet fatta en bestämdare position, än hvad nu synes möjligt.

Vidare anförde:

Herr Lindhagen: Jag är öfvertygad om, att de, som denna sak närmast berör, vilja genom mig till herr statsrådet framföra sin tacksamhet för de utsikter till ändring i nu gällande förhållanden, som han här gifvit dem. Det är ju en afsevärd fråga, detta, huruvida kvinnor, som få anställning i statstjänst, skola hållas i ett slags celibat, eller om de med bibehållande af sin

tjänst skola i likhet med sina manliga kamrater kunna ingå äktenskap. Jag tror, att den framtida utvecklingen alldeles givet skall komma att gå i den riktningen, att man icke kan upprätthålla en sådan skillnad, som ju innebär en oerhörd orättvisa emot kvinnan och dessutom är mycket skadlig i olika afseenden och äfven med hänsyn till den så kallade äktenskapsfrekvensen, hvilken man ju vill på allt sätt befrämja.

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

Denna kammare har ju redan uttalat sig för, att vissa kvinnliga tjänstemän inom de centrala verken icke skola vara skyldiga att afgå från tjänsten, annat än då särskilda förhållanden det påkallar. Hvad kommunikationsverken beträffar, gäller emellertid en motsatt princip, i det att de vid dessa verk anställda kvinnliga tjänstemännen skola i händelse af äktenskap afgå från tjänsten, såvida icke något särskildt förhållande kan föranleda, att de få kvarstå. Denna sista bestämmelse har, såsom utvecklats i interpellationen och ytterligare framgick af den här lämnade redogörelsen, tillämpats på ett ytterst omväxlande och godtyckligt sätt inom de tre olika verk, hvarom här är fråga. Jag vill blott här fästa uppmärksamheten på, att telegrafstyrelsen fortfarande tyckes stå fast vid den uppfattningen, att kvinnliga tjänstemän böra gifta sig endast med telegrajtjänstemän, därför att i annat fall enligt styrelsens förmenande telegrafhemligheten skulle kunna äfventyras, medan däremot om deras manliga kamrater gifta sig med icke-telegrajtjänstemän, något sådant äfventyrande icke behöfde äga rum. Jag tror, att detta är en något för konservativ ståndpunkt, om jag så får uttrycka mig, och att den icke kan upprätthållas. Det är egendomligt, att beträffande postverket sades det åter, att det är olämpligt, att de kvinnliga tjänstemännen gifta sig med manliga kamrater inom verket, ty då kunde den ena komma att bli öfverordnad i förhållande till den andra och bland annat kassorna kunde då lättare komma att gå sin väg. Men i fråga om telegrafverket säger man, att de manliga och kvinnliga tjänstemännen skola gifta sig med hvarandra. Men huru går det då med förhållandet mellan öfverordnad och underordnad, och hur går det då med telegrafverkets kassor? Detta visar endast, att det är vissa föreställningar bara, som lefva kvar hos höga vederbörande.

Jag ber, som sagdt, att få tacka herr civilministern för de ljusare framtidspektiv, som han här lofvat de personer, hvarom här är fråga.

§ 4.

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet Schotte, som på begäran åter erhöi ordet, anförde: Herr talman! Herr Lindhagen har erhållit kammarens tillstånd att till mig framställa följande interpellation: »Kan det anses oafvisligt och billigt, att

*Svar å
interpellation.*

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

den befolkning, som i anledning af kraftbyggnadsarbetena vid Porjus eller såsom nybyggare faktiskt vistas på eller invid denna ort, beredes tillfälle att få anlita den provisoriska järnvägen Gellivare-Porjus för transport af sina oundgängligaste förnödenheter äfvensom för nödig persontrafik; och kan det under sådan förutsättning emotses, att regeringen ville snarast möjligt föranstalta om, att ett sådant tillmötesgående i möjligaste mån kommer till stånd?»

I anledning häraf vill jag till en början meddela följande angående transportförhållandena på järnvägen Gellivare—Porjus m. m.

Järnvägen är byggd som arbetsspår, afsedt i första hand för kraftverksbyggnadens utförande, i andra hand och efter ännu ej fastslagna bestämmelser beträffande dess natur för kraftverkets under drift nödvändiga förbindelse med närmaste järnvägsstation. Järnvägen är ännu ej färdigbyggd och blir ej heller sedan så utrustad, att den i oförändradt skick kan upplåtas till vanlig trafikering. Skulle så en gång erfordras, måste järnvägen därför för tryggande af nödig trafiksäkerhet kompletteras, hvartill särskilda medel då måste begäras och beviljas af Riksdagen. Järnvägen är alltså icke för närvarande upplåten för allmän trafik. Beträffande dess trafikerande nu följes principen, att gods och personer befordras blott för kraftverksbyggnadens och järnvägsbyggnadens behof och räkning, hvarjämte i några undantagsfall och efter särskild ansökan för hvarje gång medgifvits befordran af gods för utomstående och rättighet för främmande att medfölja arbetstågen, allt på sökanden egen risk. Kraftverksbyggnaden har ordnat existensmöjligheterna vid arbetsplatsen i Porjus så, att för de ogifta arbetarnas utspisning antagits en entreprenör för marketenterirörelsen, och denne arbetar efter ett strängt och, såvidt jag kan bedöma, tillfredsställande kontrakt. Jag vill meddela, att det finnes kontrakt, afseende såväl mathållningen som alla andra rimliga behofs tillgodoseende. Jag har här afskrift af bestämmelserna rörande mathållningen, omfattande såväl prislista som spisordning. Vid spisning under längre tid få arbetarna betala 1 krona 50 öre om dagen och få då äta efter en omväxlande matsedel. Till frukost förekommer sålunda ena dagen smörgås och kakao samt ägg, andra dagen sill och potatis, tredje dagen lungmos med potatis etc. Middagen består af antingen stek och kål eller stekt fläsk med bruna bönor eller köttbullar och potatis o. s. v. olika för hvar dag i veckan. Till kvällen serveras gröt med mjölk omväxlande med någon kött- eller fiskrätt samt kakao. Kaffe serveras alla dagar på morgonen, innan arbetet börjas, till frukosten samt efter middagen. Vid tillfällig spisning kostar en kopp kaffe *med* bröd 25 öre och *utan* bröd 5 öre. Vidare förekommer en prislista för tillverkning af kostymer, en för tillverkning af stöflar och olika slag af kängor,

en för tillverkning af arbetsblusar, arbetsskjortor, och dylikt, äfvensom en prislista för allmänna lifsförnödenheter. De där bestämda priserna synas icke vara särdeles öfverdrifna i förhållande till de långa afstånd, som allting däruppe måste transporterats.

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

För såväl inom som utom statens område i Porjus befintliga hushålls förseende med förnödenheter finnas vidare tomter upplåtna åt ett antal handlande — 3 stycken med lifsförnödenheter och diverse varor, en manufakturhandlande, en bagare, en slaktare, en bryggare, en skomakare och en skräddare — alla med kontrakt och med rätt till fria frakter på Porjusspåret, men med skyldighet att sälja enligt i Gellivare gängse priser. Dessa kontrolleras månatligen enligt kontrakten och förses med påskrift härom af länsmannen i orten. Därjämte ha arbetarna numera tillfälle att genom särskilda förtroendemän granska och taga del af dessa prislistor. Dessa äro dessutom anslagna i alla handelslokaler och ha varit föremål för pröfning af köpmannaföreningens ombud i Gellivare. Hygien i försäljningslokalerna öfvervakas af kraftverksbyggnadens tjänstemän — läkaren och barackmästaren, den senare enligt för honom särskildt utfärdad instruktion. Inköp i dessa butiker är sedan länge af praktiska skäl fri äfven för det fåtal personer, som äro bosatta i Porjus, utan att på något sätt vara fästade vid statens byggnadsföretag. En order i mot satt riktning ägde blott tillämplighet en kortare tid förra året, då banan var otrafikabel för lokomotiv och varorna med stora kostnader måste hitfraktas å trallor med handkraft. Det var ju då nödigt att inskränka dessa transporter till det minsta möjliga och verkställa dem blott för den egna personalens räknning.

Sedan det sålunda ordnats för folket, har det cirkulär angående transporter på Porjusspåret utfärdats, som torde vara den hufvudsakligaste anledningen till det missnöje, som interpellanten här gjort sig till tolk för. Detta cirkulär innehåller emellertid allenast, att transporter å Porjusspåret få äga rum för tjänstemän och arbetare, som finnas på platsen, äfvensom för deras familjer och dylikt. Undantag från denna bestämmelse kan på grund af särskilda omständigheter äfven medgifvas dem, som icke äro vid statens kraftverk anställda, och man har numera åtminstone tillämpat cirkuläret så, att för arbetares hushåll inköpta varor få transporterats äfven från söderut belägna orter. De fall, där dylik begäran framställts, ha varit så få, att de ej afsevärdt betungat förråds- eller tågpersonalen. Ordern är nämligen till hufvudsakligen för att komma ifrån mängden af småinköp i Gellivare, där varorna ju i alla fall betinga, såsom förut är omförmäldt, samma pris som i Porjus. För öfrigt lämnas, när så hos vederbörande tjänsteman begäres, tillstånd för arbetares familjer att, när de önska, resa till Gellivare för att där göra sina inköp.

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Om banan nu skulle öppnas för allmän trafik, skulle vållas olägenheter för *kraftverksbyggnaden* däraf, att platsen skulle blifva öfversvämmad af obehöriga, som försvåra god ordnings upprätthållande, för *orten* däraf, att vid Porjus skulle komma att uppväxa en mängd olika affärsföretag m. m., hvilka sedermera, då kraftverksbyggnaden 1914 upphör, sakna all existensmöjlighet och komma att förete ett utan tvifvel ganska stort nyskapadt samhälle i fullständig ekonomisk misär, för *staten* därför, att stora årliga förluster på trafikerandet af en bandel med alltför ringa trafiktillförsel för att bära trafikkostnaderna uppträda.

De personer, som icke på något sätt äro fästade vid statsanläggningarna och som alltså icke hafva sina transportintressen fullt tillgodosedda, utgöras af cirka 70 stycken, ett försvinnande litet antal jämfördt med hela det öfriga invånarantalet, cirka 1,300, för hvilket i deras egenskap af tjänstemän eller arbetare vid kraftverksbyggnaden eller dem tillhörande familjer ordnats de nödvändigaste förbindelsemöjligheterna. Att det förstnämnda talet å kraftverket ej tillhörande personer kunnat hållas så lågt beror uteslutande på järnvägens exklusiva karaktär. Skulle denna däremot göras tillgänglig för allmänheten, skulle säkerligen en formlig rusning till Porjus börja med alla dess olyckliga konsekvenser. Befintligheten af dessa utomstående i Porjus är icke af någon betydelse för kraftverksbyggnadens arbeten eller dess personal. De hafva etablerat sig där af eget intresse och på eget initiativ samt med full vetskap om de bristande förbindelsemöjligheterna med yttervärlden; och de torde därför icke heller hafva någon som helst rätt att fordra särskilda undantag från eljest gällande ordning för sin räkning.

Jag torde icke behöfva i detalj bemöta de inlagor, som interpellanten åberopar och af hvilka jag haft tillfälle att taga del. Efter vederbörande arbetsbefäls meddelanden äro förhållandena i hög grad vanställda i dessa skrifter, och har jag också från annat håll fått styrkt, att så i ett par fall är händelsen. Jag skall gärna tillhandahålla interpellanten den utredning, som i detta fall skett och som torde öfvertyga honom om, att han bör med ganska stor kritik mottaga de uppgifter, som han i förevarande hänseende erhåller från Porjus.

Jag har vid ett par tidigare tillfällen haft anledning att sätta mig in i, huru förhållandena äro ordnade vid Porjusbyggnaden, och kommit till den öfvertygelsen, att i stort sedt allt är ganska tillfredsställande ordnad. Att någon gång ojämnhet i tillståndet till varu- eller personbefordran kan påvisas är tämligen klart, men jag är dock öfvertygad om, att man i dessa hänseenden söker vara opartisk och gör hvad som rimligen kan göras.

En sammanfattning af hvad som nu relaterats och ett svar å interpellantens till mig riktade fråga ger sålunda för min del följande resultat. Det bör fasthållas, att ifrågavarande järnväg

är ett arbetsspår, som ej är fullt färdigbyggt och därför ej kan nu upplåtas för allmän trafik. För den vid kraftbyggnaden anställda personalen måste i regel anses vara tillräckligt sörjdt i fråga om transporter af erforderligt slag. Det är förenadt med stora olägenheter, om ett större nybygge nu skulle uppstå kring Porjus; det halftannat tusental personer, som nu finnes vid Porjus, kommer att år 1914, då kraftstationen är färdig, dragas därifrån, och blott några tiotal personer behöfva därefter kvarstanna. Statens område vid Porjus är mycket begränsadt. Staten har där inköpt minsta möjliga område, och säkerligen är det alldeles för litet. Redan nu hotar en kåkstad att uppstå däromkring. Skulle genom järnvägskommunikationens öppnande för allmänheten en större massa af folk dragas dit — hvilket är att befara — blefve detta förvisso mycket olägligt i nu berörda hänseende; äfven ur den allmänna ordningens synpunkt torde man böra varna för den fara för oloflig brännvinsförsäljning, som därmed skulle uppstå. Denna söker man nu på allt sätt hämma, och man tillämpar där för öfrigt den grundsatsen, att allenast alkoholfria drycker få försäljas.

Enligt min uppfattning saknas alltså för närvarande skäl för regeringen att vidtaga några åtgärder i det syfte interpellanten äskat. Jag vill härförutom endast tillägga, att jag alltjämt skall ha min uppmärksamhet riktad på förhållandena där uppe och söka tillse, att någon onödig stränghet eller oginhet icke förekommer med afseende å anmärkta transportförhållanden; och hoppas jag få tillfälle att om någon tid personligen taga del af förhållandena vid Porjus, som i nu förevarande hänseende, såvidt på afstånd är möjligt att bedöma, synas i stort sedt vara ordnade på ett tillfredsställande sätt.

Härpå yttrade:

Herr Lindhagen: Det är ju för en utomstående, som icke har tillfälle att resa upp till den plats, hvarom här är fråga, och ta kännedom om hithörande förhållanden, jämförelsevis vanskligt att fullständigt sätta sig in i denna sak. Jag har emellertid vid olika tillfällen fått emottaga skrivelser rörande densamma, och jag har sedan rådgjort med riksdagsmannen från orten och har afvaktat resultatet af hans påskbesök där uppe. Jag har äfven förberedelsevis samtalat med herr statsrådet och chefen för civildepartementet angående dessa förhållanden. Resultatet af detta har emellertid varit, att jag icke kunnat få något bestämdt besked om, huru det verkligen förhåller sig i detta hänseende. Ortens representant i kammaren sade, att det nog kan hända, att det vore åtskillig oginhet med i spelet, och jag ansåg det därför vara min skyldighet med hänsyn till petitionärerna att bringa frågan till större uppmärksamhet genom en interpellation.

*Svar å
interpellation.*
(Forts.)

tion. Jag anmälde äfven denna min afsikt för civilministern, hvilken förklarade, att han för sin del icke hade något emot en interpellation i ämnet, då han ju därigenom bereddes tillfälle att närmare utveckla saken.

Hvad själfva banbyggnaden angår, ha vi nu hört herr civilministerns uppfattning framställas, och den är naturligtvis riktig. Jag har emellertid fått den uppgiften, att banan i alla fall redan skulle vara försedd med stationshus och att på densamma framfördes tåg med en hastighet af 35 km. i timmen. Det är emellertid icke alls meningen med klagomålen, att banan skulle öppnas för allmän trafik på det sättet, att en ny befolkning sålunda skulle dragas dit, utan det är meningen endast att bereda dem, som faktiskt redan funnos där, ett större tillmötesgående från arbetschefens sida. Herr civilministerns svar går således i åtskilligt på sidan om saken.

Det tyckes framgå af det cirkulär, som utfärdats i januari 1912, att transporter icke längre skulle besörjas åt andra än dem, som hade egna större hushåll å kraftverksbyggnadens område, och dem, som genom kontrakt med eller åtagande för kraftverksbyggnaden därtill vore berättigade. Det är således endast hushåll »å kraftverksbyggnadens område» samt andra af arbetschefen privilegierade personer, som skulle få någon fördel af banan. De af mig åberopade skrivelserna äro under-tecknade, en af 142 arbetare, som äro anställda vid kraftverksbyggnaden, och dessa påstå, att de bo å enskild mark, hvarå de åt sig uppfört egna bostäder; en af 9 handlande och andra yrkesidkare där uppe, som uppfört byggnader å arrenderad enskild mark; en af 8 nybyggare i trakten och en af 8 egnahems-innehafvare å odlingstorp, som ligga på kronomark. Det synes således förhålla sig så, att större svårigheter eller rent hinder uppställas för dem, som redan finnas där och bo på enskild mark, att kunna äfven vid trängande behof få sina förnödenheter transporterade på denna bana och själfva resa på densamma, ja, äfven om de äro anställda i kraftverksbyggnadens tjänst, än när det gäller sådana, som bo på kraftverksbyggnadens mark eller som ha särskilda privilegier.

Hvad som alltid förtjänar uppmärksamhet är, att vid dylika tillfälliga anläggningar är det oftast en enda person, en arbetschef, som enväldigt bestämmer, och det brukar vid sådana tillfällen ofta ställa sig så, att ett visst godtycke blir rådande, och att det tillkommer vissa förordningar, som ha till följd, att en del af befolkningen anser sig ha anledning till missnöje. I det fall, hvarom nu är fråga, är det en enskild arbetschef, som utslutande har bestämmanderätten och som sitter inne med enväldig makt. Jag kan nu icke påstå, att han icke gör sitt bästa efter sitt tycke. Men hvad som här kommit till uttryck är, att han gör en åtskillnad mellan personer, ehuru det skulle vara

lätt för honom att tillmötesgå rimligt anspråk äfven från dem, som bo på enskild mark. Man tycker, att detta borde kunnat ske i större omfattning, än hvad fallet varit under detta år. Däremot kan man naturligtvis icke med rimligt fog göra gällande, att banan skall öppnas för allmän trafik, ty då skulle ju en hel del nya inbyggare dragas dit, som sedan icke där skulle kunna få någon utkomst.

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

Jag har alltså efter samråd med ortens riksdagsman, som för sin del förklarade, att han icke hade något emot att saken fördes på tal, velat fästa herr civilministerns uppmärksamhet på densamma. Jag tror som sagt, att det ofta just är den omständigheten, att en dylik enväldsmyndighet får råda okontrollerad, som är anledningen till ett befogadt missnöje. En sådan myndighet tager ofta — det ligger i sakens natur — på ett ganska ojämnt vis hänsyn till de olika krafven. Och herr civilministerns uppgifter äro väl grundade väsentligen på arbetsbefälets framställningar. När banan mellan Gellivare och Riksgränsen byggdes, förekom äfven exempel på, hur i liknande afseende det kan ställa sig, när en enda arbetsledare sitter inne med makten, och det var då genom ingripande från riksdagshåll, som en annan och rättvisare ordning kom till stånd.

Emellertid få nu petitionärerna naturligtvis lita i alla fall till det löfte, som herr statsrådet här gaf, att han skulle ha sin särskilda uppmärksamhet riktad på, att rimligt tillmötesgående visades *alla* där uppe, och att icke någon särskild oginhet ägde rum i detta fall.

Herr Palmstierna: Herr vice talman! Det är en sak, som rullar upp sig vid behandlingen af den föreliggande frågan och som det varit svårt att under Riksdagens lopp få något tillfälle att yttra sig om, och det är att vid dessa kraftbyggnader, vare sig de äro statens eller enskildas — det är ju knappast lämpligt att säga, hvilka kraftbyggnader jag närmast åsyftar — har jag vid olika tillfällen funnit, att det råder sådana förhållanden beträffande arbetarnas bostäder och lefnadsförhållanden i öfrigt, att de verkligen borde påkalla statsmakternas uppmärksamhet. Det är i själfva verket ett mycket inveckladt spörsmål det här gäller, och det är svårt att säga, hur man lämpligen skall kunna lösa det, men det bör i hvarje fall påkalla uppmärksamheten, så att man, i den mån det är möjligt, söker åstadkomma vissa lindringsåtgärder.

Redan så snart det blifvit bekant, att ett kraftbyggnadsarbete skall börja, kan det hända, att äfven om denna byggnad skall uppföras uppe i Norrland vid älvarna där, så kan folk strömma dit hela tre månader i förväg tidigt på förvintern från hela Sverige. Vi ha exempel på, att ända upp till Norrlands ådalar har folk kommit så långt nerifrån som ifrån Småland.

*Svar å
interpellation.* Man lägrar sig i stugor och lador vintertiden, och man kan
(Forts.) förstå, hvilket fullständigt elände det blir för dessa människor. De komma så småningom och blifva så hopade, att det kan ligga hundratal på en plats, där från början endast 50, 60 eller kanske endast 100 kunna blifva antagna. Det skulle ju då vara lämpligt, att genom Konungens befallningshafvande eller annorledes meddelanden skickades ut till arbetarna i olika delar af landet, eller att det på ett eller annat sätt kungjordes, att platserna vid ifrågavarande byggnad verkligen äro i förväg disponerade. Dessa, som nu på detta sätt samlas, äro ofta nog familjefäder; jag har råkat flera sådana, som lämnat hustru och barn och kanske tagit sin sista sparpennning och gifvit sig i väg och rest upp till arbetsplatsen, men sedan, när de icke fått något arbete, måhända icke kunnat taga sig tillbaka igen. Det blir ett fullständigt elände, som på detta sätt uppstår dels för den arbetsföre arbetaren, som icke får arbete, sedan han ofta nog i dagar vandrat genom landet, dels äfven för hans familj, som sitter därhemma och är beroende af mannens arbete. Man bör med hänsyn särskildt härtill uppmärksamma, i hvad mån man kan åstadkomma lindring i detta afseende, antingen genom arbetsförmedlingsbyråernas verksamhet eller därigenom, att Konungens befallningshafvandes uppmärksamhet direkt fästes på saken.

När dessa, som på detta sätt sökt arbete och varit lägrade på platsen, sedan måhända erhålla anställning, få de i regel själfva söka sig bostad, hvar de kunna. Jag känner sådana fall, då arbetarna vid vinterns inbrott måste om morgnarna gå halfmilsvis från den plats, där de kunnat blifva inhysta, för att komma fram till arbetsplatsen. Vederbörande bolag ha icke gjort någonting för att bereda arbetarna tillfälle att bo ordentligt. Men icke nog med detta. Om man undersöker, hvar de sålunda bo, finner man, att de måhända äro inhysta i lador, som det blåser rätt igenom, och det är — om jag får begagna det ordet — illavulet, och jag har knappast kunnat tänka mig, att arbetare skulle kunna stå ut med sådana förhållanden. Jag vill, med andra ord, säga, att det ligger ett visst *ansvar* på de företag och de bolag, som, låt vara, att det kanske blott är för ett eller två års tid, anställa arbetare i sin tjänst. Jag tror, att det är af den allra största betydelse att, om så skall behöfvas, äfven genom lagstiftningen inpränta den saken. I hvarje fall är spörsmålet af den beskaffenhet, att det icke kan lämnas alldeles obeaktadt, hur illa dessa människor fara. På detta sätt skapas ju ett missnöje, som sedermera tar sig uttryck på många handa olika sätt.

Det är ett annat spörsmål, som står i samband med detta. När det är en hel massa människor, som bo på en plats och där lägga sig rundt omkring i gårdarna eller annorstädes, komma

naturligtvis matvarorna i trakten att stiga i pris, och det blir tillfälle för vederbörande att sko sig hur mycket som helst. Jag gjorde vid ett tillfälle en statistik öfver, hur på ett ställe mjölken steg i pris månad efter månad, till dess att priset slutligen öfversteg stockholmspriset — det är ju oerhördt! Dessa människor, som kommo dit med sina sparpennningar och kanske fingo blott en liten arbetsförtjänst, därför att det var så stor konkurrens om arbete, blifva naturligtvis ganska snart utblottade.

*Svar d
interpellation.
(Forts.)*

Äfven i fråga om lifsmedelsförsäljningen borde alltså någonting åtgöras på dylika arbetsställen ifrån de bolag, för hvilka arbetet skall utföras; detta synes mig vara tämligen påkalladt, förutom att det äfven är andra viktiga hänsyn, nämligen af social art, som man har att taga i betraktande, när det gäller samlingar af så många arbetare.

Jag har velat begagna tillfället att framlägga dessa allmänna synpunkter, som länge, på grund af hvad jag sett i olika delar af landet, legat mig på hjärtat, för den händelse herr statsrådet ville uppmärksamma saken något närmare.

Herr Månsson: Herr talman! Det var en sak, jag här väntade skulle framkomma i samband med denna interpellation, nämligen frågan om det sätt, hvarpå rekryteringen vid dessa kraftverksbyggnader sker. Särskildt från Älfkarleby komma oupphörligt klagomål öfver, att rekryteringen där af arbetare sker på det sätt, att det är nästan omöjligt för dem i orten boende att blifva anställda. De som bo i trakten säga, att vi, som betala våra kommunalskatter och som höra hemma här, borde åtminstone bemötas med någon hänsyn, när vi söka arbete.

Det klagas också öfver, att man vid kraftverksbyggnaderna och statens byggnader i allmänhet följer de af arbetsgifvareföreningen utsända svarta listorna och gallrar ut arbetare, som sig omedvetet eller medvetet ha blifvit misshagliga för arbetsgifvaren på en plats. Dessa arbetare äro långt ifrån alltid sådana, som äro några orostiftare, utan det kan vara sådana arbetare, som äro synnerligen goda och dugliga. Jag känner till fall ifrån södra Dalarne, där exempelvis en arbetare gick omkring på ett tjugutal ställen, och det icke blott i Dalarne, utan äfven i Gästrikland och Hälsingland, för att söka arbete, men icke på några villkor kunde få sådant. Detta måste ju förefalla underligt. Jag känner till, hurusom arbetare, som på egen begäran slutat sin anställning vid ett bruk och äro kända för att vara dugliga och nyktra människor, icke kunnat få plats. En vacker dag komma de till en ingenjör, som säger: Nej, hör ni pojkar, det är icke värdt, att ni söker arbete här; gå ni hem igen till det bruk, hvarifrån ni kommer, så skall ni nog få arbete igen! De ha icke kunnat få något arbete, därför att de voro uppförda på den s. k. svarta listan och brännmärkta, blott emedan veder-

*Svar å
interpellation.* (Forts.)
börande arbetsgifvare icke velat ha dem i sin tjänst. Det klagas öfver detta, och befolkningen har sina misstankar i detta fall, och jag anser, att när så är, bör man vidtaga åtgärder för att få saken undersökt och rättad.

§ 5.

*Svar å
interpellation.* Efter att ånyo hafva erhållit ordet, yttrade:

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet Schotte: Ledamoten af kammaren, herr Hjalmar Branting, har fått till mig framställa följande spörsmål:

1) »Anser herr statsrådet det lämpligt, att den ordning beträffande ryska och finska medborgares öfvervakande i Sverige, som föreskrefs genom kungl. cirkuläret af den 27 april 1906, fortfarande bibehålles i gällande kraft?

samt, om denna fråga besvaras nekande,

2) Vill herr statsrådet vidtaga åtgärder för en *skyndsam* ändring af hithörande förhållanden genom upphäfvande af ofvan nämnda cirkulär?»

I anledning häraf vill jag anföra, att, såsom interpellanten också påpekat, cirkuläret den 27 april 1906 tillkommit under alldeles särskilda förhållanden. Jag torde ej närmare behöfva uppehålla mig vid desamma, utan allenast erinra om, att den invasion af flyktingar från revolutionsrörelsen i Ryssland, som på våren 1906 ägde rum hit till landet, var uppblandad med förbrytareelement, för hvilkas öfvervakande, då lämpliga allmänna lagbestämmelser icke funnos, ansågs påkalladt utfärda ifrågasvarande cirkulär.

Om cirkulärets förnyande under de närmast följande åren har jag ingen anledning uttala mig, utan vill allenast omförmäla, att polismyndigheten i Stockholm uppgifvit sig så tillämpa ifrågasvarande cirkulär, att främlingar, som skäligen kunnat misstänkas hafva hitkommit af anledning cirkuläret innehåller, blifvit förständigade att under de två första månaderna för sitt uppehåll härstädes anmäla bostad och förvärfsmöjligheter å detektivstationen en gång i veckan; och hafva dessa anmälningar, för att ej hinder i vederbörandes ärliga utkomst skulle förorsakas, fullgjorts på söndagar mellan klockan 11 och 1 på dagen. Tillfälle har dock äfven beredts vederbörande att å annan dag och tid, om så bättre för dem lämpade sig, fullgöra anmälningsskyldigheten. Sedan denna veckoanmälning ägt rum, hafva de af antydda främlingar, mot hvilka något anmärkningsvärdt icke förekommit, befriats från skyldigheten att hvarje vecka fullgöra förenämnda anmälningsskyldighet, men förstädigats att andra söndagen i hvarje månad fullgöra densamma under ett års tid. Då denna sista anmälningsskyldighet upphört, hafva antydda

främlingar befriats från vidare anmälningsskyldighet, men erinrats om att anmäla ny bostad, därest ombyte af dylik skett.

*Svar d
interpellation.
(Forts.)*

Ifrågavarande anmälningsskyldighet har ålagts i medeltal 376 personer årligen.

När emellertid vid årsskiftet 1912 polismyndigheterna i Stockholm kraftigt framhöllo, att den anmälningsskyldighet, som genom cirkuläret ålagts främlingar från Ryssland och Finland, alltså vore nödig för öfvervakande af därifrån inkommande förbrytareelement, blef cirkuläret förnyadt tillsvidare under år 1912, dock med uttryckligt angifvande, att det skedde »i tillämpliga delar» och under antagande, att den invandringslag, hvarpå arbetet pågick, skulle kunna föreläggas innevarande Riksdag, hvarmed allmängiltiga bestämmelser om främlingars uppehållande här i landet skulle vinnas och cirkuläret således bli obehöfligt. I följd af den omfattande kritik, som lagrådet ägnat förslaget till invandringslag, blef detta förslag emellertid ej färdigt att föreläggas denna Riksdag, utan måste anstå till ett annat år.

Jag är fullt ense med interpellanten, att det nämnda cirkuläret, tillkommet för vissa säregna förhållanden, icke längre än oundgängligen är nödigt bör bibehållas, utan snarast möjligt bör ersättas med de allmängiltigare bestämmelser i afseende å främlingars öfvervakande, som må pröfvas nödiga. Cirkulärets affattning är sådan, att dess tillämplighetsområde är ganska inskränkt; det är inriktadt blott på främlingar från vissa länder; anmälningsskyldighetens omfattning är ej närmare bestämd och torde därför lätt bli godtycklig och tillämpas olika af olika polismyndigheter.

Tydligt torde vara, att på samma gång det är af betydelse för ett förtroendefullt förhållande mellan oss och alla främmande makter, att utländingars från olika länder behandling varder reglerad genom kloka och i regel likartade lagbestämmelser, vi dock icke kunna afsäga oss att gentemot inkommande främlingar, som önska bosätta sig här, anordna den afvisningsrätt eller den anmälningsskyldighet eller den öfvervakning, som i förekommande fall rimligen kan ifrågasättas för att hindra främmande förbrytareelements verksamhet här i landet. Bestämmelser i sådant syfte, men af olika art, finnas också i nästan alla länders lagstiftning.

Omedelbart efter riksdagens afslutande kommer arbetet med invandringslagen att fortsättas för att komma till full klarhet om de hufvudgrunder, efter hvilka en dylik svår och grannliga lagstiftning bör läggas. Därvid blir naturligtvis tillfälle att ytterligare behandla ifrågavarande cirkulär; och skall jag därvid icke underlåta att taga i öfvervägande, huruvida, i afvidan på invandringslagens tillkomst, cirkuläret bör ersättas med andra, mera allmängiltiga, men för inkommande främlingar mindre betungande kontrollföreskrifter.

Svar å
interpellation.

(Forts.)

Vidare anförde:

Herr Branting: Herr talman! Jag ber att till herr civilministern få framföra mitt tack för det svar, som han gifvit på den framställda, ganska viktiga frågan. De upplysningar, som han lämnade, bekräfta ju till fullo, att här föreligger en rätt stor fråga. Det meddelades ju, att icke mindre än 376 personer årligen äro underkastade den skyldighet, som cirkuläret ålägger desamma. Det är sålunda ingalunda några enstaka fall det gäller, utan det är en ganska omfattande sak, som man här står inför.

Det utlofvades nu af herr civilministern, att man snarast möjligt skulle försöka erhålla sådana anordningar, hvarigenom de nuvarande bestämmelserna kunde skaffas ur världen, och att det icke skulle lämnas rum för det godtycke, som otvifvelaktigt medföljer dessa bestämmelsers tillämpning genom underordnade polismyndigheter, och som också faktiskt gång efter annan väckt klagomål, som jag tror varit berättigade.

Nu har jag redan i interpellationen framhållit, att anledningen till att denna sak endast kommit till det förberedande skede, som den befinner sig i, ligger däri, att invandringslagen icke har medhunnits till innevarande riksdag. Då denna sak sålunda är berörd, skall jag be att få begagna detta tillfälle att fästa uppmärksamheten på en sida af denna sak. Det är nog så riktigt, som också framgick af herr civilministerns anförande, att mot en »icke önskvärd» invandring kanske det måste kvarstå hos de administrativa myndigheterna i en eller annan form det utvisningshot, som de för närvarande ha som ett Damoklessvärd, som svänger öfver dessa element. Men redan här kräfvades det nog alldeles bestämda *garantier* mot missbruk af en sådan maktbefogenhet. Och det är enligt min uppfattning alldeles oriktigt, om man skulle låta denna befogenhet utsträckas under en allt för lång tid. När personer vistats här någon tid, så måste man se till, att en verkligt *rättslig procedur* tillkommer, ifall det skall bli tal om utvisning, och efter en längre tids vistelse kan det sättas i fråga, huruvida utvisningsrätten öfverhufvud bör få komma till tillämpning. Iakttaga man icke dessa synpunkter, så få vi faktiskt icke någon garanti mot sådana synnerligen upprörande fall, som förekommit under de senaste åren. Jag behöfver endast nämna fallet Haugstad från storstrejkens dagar, namnet på den norskfödde ynglingen, som vistats i Sverige i all sin tid, men lika fullt blef utvisad på grund af nu gällande bestämmelser.

Alltså ligger tyngdpunkten på att åstadkomma rättsliga garantier antingen på domstolsvägen såsom i England eller genom verklig rättslig förhandling inför den högsta administrativa makten, såsom fallet är i Schweiz. Redan rätten till utvisning som

regeringsprerogativ torde statsrättsligt sedt vara ganska omtvistad i konstitutionella stater, där man har bestämmelser sådana som den vi ha i 16 § regeringsformen. Denna rätt må kunna sägas existera staterna emellan, där den icke påverkas af traktater, men den *enskilde* utländingens rättsliga ställning, då han vistas i ett land, är väl beroende af landets konstitution, och jag känner icke för Sveriges del någon bestämmelse, hvarigenom han skulle hafva en sämre särställning i detta afseende.

Svar d
interpellation.
(Forts.)

Såsom ett litet kuriosum ber jag få påpeka ett förhållande, som råder här, nämligen att utländingar, äfven andra än ryssar, få vid uppvisning hos myndigheterna i Stockholm sina pass påtryckta en stämpel, å hvilken det står: »gäller ej utom Stockholm». Det förefaller mig kuriöst, att man, på sätt ordalydelsen angifver, ger sig till att ändra en annan stats medgifvande till den kraft det hafva kan. Naturligtvis hafva vederbörande rätt att ålägga utländingar visering af passet på hvarje ort, där så anses nödigt, men den formulering, som här officiellt användes, går tydligen icke så litet därutöver.

Jag skall be att med anledning af ett yttrande, som förekom i herr civilministerns anförande, då han framhöll önskvärdheten af ett förtroendefullt förhållande till alla främmande makter och således det olämpliga i att någon särskild makt utpekas, som i det ännu gällande cirkuläret, särskildt få ansluta mig till detta uttalande af honom. Det har man just i dessa dagar, vill jag tillägga, så mycket mera skäl att betona, när man finner, att en svensk man, som ett visst parti här utnämnt i viss mån till öfverpatriot, såsom det vill synas icke af annat motiv än såråd fåfänga, icke tvekar att kasta fram sina privata funderingar, sina rodomontader och skräckmålningar för en *européisk* publik. Det vore önskvärdt, enligt min mening, om regeringen något följde med denna sak och på lämpligt sätt upplyste, hvad doktor Sven Hedin är såsom politiker här i landet och hvad han *icke* är. Jag är viss om att regeringen i likhet med hvad fallet är med oss alla ogillar och beklagar ett dylikt uppträdande som det, hvarpå jag här syftar.

Jag ber för öfrigt för att återvända till ämnet att få säga, att ju snarare och grundligare det kan blifva slut på den trafik, som för närvarande drifves i skydd af den gamla förordningen af 1906, och ju förr dessa missförhållanden kunna skaffas ur världen desto bättre. Det har icke ländt vårt land till heder, att de så länge bestått. Det är icke den nuvarande regeringens skuld, att så varit fallet, men det är önskvärdt, att den nuvarande regeringen så snabbt och så eftertryckligt som möjligt gör hvad den kan för att den rättelse, som bör ske i detta fall, vidtages.

§ 6.

Föredrogos hvart efter annat:

statsutskottets memorial, nr 134, med förslag till gratifikation till de vid innevarande riksdag hos kamrarna anställda tjänstemän m. fl.;

bevillningsutskottets betänkande, nr 48, angående beräkning af bevillningarna för år 1913;

sammansatta bevillnings- och jordbruksutskottets memorial, nr 2, med hemställan om anvisande af ersättning åt sammansatta bevillnings- och jordbruksutskottets sekreterare och vaktmästare; samt

jordbruksutskottets memorial, nr 107, med förslag till sammanjämkning af kamrarnas skiljaktiga beslut i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående bestämmelser för användningen af kronans område å viss del af Vaxön, jämte två i ämnet väckta motioner.

Kammaren biföll hvad utskotten i nämnda memorial och betänkande hemställt.

§ 7.

Anmälades och godkändes följande förslag till Riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från bankoutskottet:

nr 245, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition angående pensionsreglering för rektorerna vid de allmänna läroverken, dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 246, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändringar i staten för folkskollärarnas pensionsinrättning; och

nr 247, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse af 5 och 6 §§ i lagen den 11 oktober 1907 angående civila tjänstinnehafvares rätt till pension;

från lagutskottet:

nr 271, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående expropriation i vissa fall af torp och andra lägenheter å rekognitionsskogshemman m. m.;

från jordbruksutskottet:

nr 248, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående ordnande af den högre skogsundervisningen m. m.;

nr 249, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af områden från förra korpralsbostället Åsby nr 1 i Östergötlands län;

nr 250, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande af vissa områden från förra fänriksbostället Hålfredstorp nr 1 i Kalmar län;

nr 251, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om skogsvårdsafgift;

nr 252, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående vissa kompletteringsarbeten vid statens veterinärbakteriologiska anstalt;

nr 253, i fråga om åtgärder för vinnande af större öfverskådlichkeit angående de verkliga inkomsterna från statens jordbruksdomäner m. m.;

nr 254, angående driftkostnaderna för statens produktiva fonder i hvad angår jordbruksärendena;

nr 264, angående regleringen af utgifterna för kapitalökning i hvad angår jordbruksärendena;

nr 266, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om rätt till jakt äfvensom åtskilliga i ämnet väckta motioner; och

nr 267, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till grunder för tillgodogörande af kronans jakträtt; samt

från Riksdagens kansli:

nr 259, angående vidtagande af åtgärder till värnpliktiges skyddande mot förlust af innehafda anställningar i statens tjänst eller vid dess arbetsföretag på grund af inkallande till tjänstgöring;

nr 260, angående vidtagande af åtgärder i syfte att dagtraktamente må i vissa fall utgå till officerare och underofficerare vid tjänsteresa med trupp af värnpliktige;

nr 261, angående utfärdande af vissa bestämmelser, afseende lättnader vid inbetalning af kronoutskylder;

nr 262, angående sådan planläggning af statens och kommunernas arbeten, att största möjliga antal arbetare beredes arbete under tider och perioder, då större arbetslöshet inträder; och

nr 263, angående åtgärder mot jordkulturens ödeläggelse genom försumpning.

§ 8.

Justerades protokollsutdrag.

Torsdagen den 30 maj.

§ 9.

Till bordläggning anmälades statsutskottets memorial, nr 135, angående statsregleringen för år 1913.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3,50 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Torsdagen den 30 maj.

Kl. 8 e. m.

Förhandlingarna leddes vid detta sammanträde af herr vice talmannen.

§ 1.

Justerades protokollet för den 24 innevarande maj.

§ 2.

Föredrogs statsutskottets memorial, nr 135, angående statsregleringen för år 1913; och biföll kammaren därvid hvad utskottet i detta memorial hemställt.

§ 3.

Anmälades och godkändes följande förslag till Riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från statsutskottet:

nr 4, angående regleringen af utgifterna under riksstatens fjärde hufvudtitel, omfattande anslagen till landtförsvarsdepartementet;

nr 5, angående regleringen af utgifterna under riksstatens

femte hufvudtitel, innefattande anslagen till sjöförsvarsdepartementet;

nr 6, angående regleringen af utgifterna under riksstatens sjätte hufvudtitel, innefattande anslagen till civildepartementet;

nr 7, angående regleringen af utgifterna under riksstatens sjunde hufvudtitel, innefattande anslagen till finansdepartementet;

nr 8, angående regleringen af utgifterna under riksstatens åttonde hufvudtitel, innefattande anslagen till ecklesiastikdepartementet; och

nr 232, i anledning af Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående vissa utgifter för kapitalökning, i hvad angår civildepartementsärenden; samt

från jordbruksutskottet:

nr 9, angående regleringen af utgifterna under riksstatens nionde hufvudtitel, innefattande anslagen till jordbruksdepartementet; och

nr 265, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående bestämmelser för användningen af kronans område å viss del af Vaxön, jämte en i ämnet väckt motion.

§ 4.

Justerades protokollsutdrag.

§ 5.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets memorial, nr 136, angående den nya riksstaten; och

bankoutskottets memorial, nr 47, med förslag till nytt reglemente för riksgäldskontoret.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 8,19 e. m.

In fidem

Per Cronvall.

Fredagen den 31 maj.

Kl. 10,15 f. m.

Förhandlingarna leddes vid detta sammanträde af herr vice talmannen.

§ 1.

Föredrogos hvar för sig:

statsutskottets memorial, nr 136, angående den nya riksstaten; och

bankoutskottets memorial, nr 47, med förslag till nytt reglemente för riksgäldskontoret.

Kammaren biföll hvad utskotten i nämnda memorial hemställt.

§ 2.

Anmälades och godkändes bankoutskottets förslag till Riksdagens skrivelser

dels till Konungen, nr 269, med reglemente för riksgäldskontoret; och

dels till fullmäktige i riksgäldskontoret, nr 270, med reglemente för riksgäldskontoret.

Vidare anmälades och godkändes statsutskottets förslag till Riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 272, angående statsregleringen för år 1913 och sättet för anvisande af vissa anslagsbelopp; och

nr 273, med öfverlämnande af ny riksstat.

§ 3.

Anmälades och godkändes Riksdagens kanslis förslag till paragrafer i riksdagsbeslutet:

nr 47, i afseende å statsregleringen och rörande de med statsverket gemenskap ägande ämnen;

nr 69, angående ändrad lydelse af 8 och 52 §§ i förordningen den 18 september 1908 angående stämpelafgiften;

nr 70, angående förslag till förordning om vissa ändringar i 8, 39 och 52 §§ af förordningen den 18 september 1908 angående stämpelafgiften;

nr 71, angående förordning om provianteringsfrilager;

nr 72, angående införande i gällande tulltaxa af vissa bestämmelser rörande förtullning från frihamn eller frilager;

nr 73, angående förordning om ändrad lydelse af § 3 mom. 6 i förordningen den 6 augusti 1894 angående mantalsskrifning;

nr 75, angående åtgärder till förekommande af viss skadegörelse å ungskog;

nr 76, angående utredning rörande den norrländska fiskarbefolkningens bostadsförhållanden;

nr 77, angående utredning och förslag i fråga om upplåtande till försäljning af vissa kronoegendomar;

nr 78, angående dels anvisande af medel till utförande under senare hälften af år 1912 eller förra hälften af år 1913 af en försöksmobilisering och därmed sammanhängande öfningar, dels förslag till lag om vapenöfningar under senare hälften af år 1912 eller förra hälften af år 1913 för utrönande af härens krigsberedskap (mobiliseringsöfningar), dels ock förslag till förordning om understöd i vissa fall åt värnpliktigs familj (familjeunderstöd) under nämnda mobiliseringsöfningar;

nr 79, angående ändrad lydelse af vissa delar af gällande förordning med tulltaxa för inkommande varor;

nr 80, angående expropriation i vissa fall af torp och andra lägenheter å rekognitionsskogshemman m. m.;

nr 81, angående anslag till ett centralt ämbetsverk för sociala ärenden, socialstyrelsen;

nr 82, angående förslag till lag om arbetarskydd;

nr 83, angående pension åt bankinspektören R. H. Benckert;

nr 84, angående beredande af visst årligt understöd åt förre arbetsledaren vid telegrafverket H. A. Olsson;

nr 85, angående förordningar om frilager och om ändrad lydelse af vissa paragrafer i förordningen om frihamn;

nr 86, rörande förslag till förordning angående tullrestitution i vissa fall vid återutförsel af utländsk vara;

nr 87, angående pensionsreglering för rektorerna vid de allmänna läroverken;

nr 88, angående vissa ändringar i staten för folkskollärarnas pensionsinrättning;

nr 89, angående ändrad lydelse af 5 och 6 §§ i lagen den 11 oktober 1907 angående civila tjänstinnehafvares rätt till pension;

nr 90, angående reglemente för riksgäldskontoret;
nr 91, angående ändringar i tullbehandlingen af vissa varor;
nr 92, angående lag, innefattande ändring i vissa delar af lagen den 5 juni 1909 om förbud mot handels idkande å söcken-
dag utöfver viss tid;

nr 93, angående anslag till anordnande af inspektion öfver elektriska anläggningar för belysning eller arbetsöfverföring;

nr 94, rörande lag angående flottning af skogsalster i gräns-
floderna Torneå och Muonio samt lag angående ändrad lydelse
af 14 § i förordningen om allmän farled den 30 december 1880;

nr 95, angående upplåtelse af kronan tillhöriga jordägar-
andelar i grufvor;

nr 96, angående val af två fullmäktige i riksbanken och
tre fullmäktige i riksgäldskontoret samt suppleanter för Riks-
dagens samtliga fullmäktige i nämnda verk;

nr 97, angående förslag till lag om skogsaccis och om virkes-
taxering;

nr 98, angående förordning om ändrad lydelse af 1, 3 och
7 §§ af förordningen den 18 september 1908 angående stämpel-
avgiften;

nr 99 angående anvisande af anslag till understödjande af
sjukkassor;

nr 100, angående anslag till anordnande af yrkesinspektion;

nr 101, angående lag om ändrad lydelse af 80 § i lagen
den 22 juni 1911 om ekonomiska föreningar samt lag om ändrad
lydelse af 8 § i lagen den 13 juli 1887 angående handelsregister,
firma och prokura;

nr 102, angående lag om ändrad lydelse af 11 kap. 9, 24
och 38 §§ rättegångsbalken;

nr 103, angående upplåtelse af rätt till bearbetande af icke
inmutningsbara mineralfyndigheter å kronojord;

nr 104, angående afstående eller upplåtelse i vissa fall af
mark från kronoegendomar;

nr 105, angående utarbetande och framläggande af förslag
till en svensk utvandringslag;

nr 106, angående ändring af 12 kap. 3 § rättegångsbalken;

nr 107, angående förslag till lag om ändrad lydelse af 15
kap. 22 och 24 §§ strafflagen;

nr 108, angående förordning om skogsvårdsavgift;

nr 109, angående lag om rätt till jakt;

nr 110, angående förslag till grunder för tillgodogörande af
kronans jakträtt;

nr 111, angående rätt för Riksdagens ledamöter att åt-
njuta ersättning för resa under pågående riksdag till hemorten
och åter;

nr 112, angående åtskilliga på grund af § 89 regerings-
formen väckta frågor;

nr 113, angående förslag till pensionering af distrikts- och länsveterinärer m. m.;

nr 114, angående lag om ändrad lydelse af § 34 värnpliktslagen;

nr 115, angående vissa nya bestämmelser i afseende å mått och vikt;

nr 116, angående lag, innefattande förbud i visst fall mot värnpliktigs skiljande från tjänst eller arbete;

nr 117, angående statsregleringen;

nr 118, angående lag om ändring i vissa delar af sjölagen samt lag om ändrad lydelse af 1 § i lagen den 12 juni 1891, innefattande vissa bestämmelser om sjöfynd;

nr 119, angående lag om ändrad lydelse af vissa paragrafer i värnpliktslagen samt förordning om understöd i vissa fall åt värnpliktigs hustru och barn (familjeunderstöd);

nr 120, angående förslag till lag om aflösning af vissa frälseräntor, lag om sammanläggning af frälseränta med den fastighet, hvaraf räntan utgår, lag om ändrad lydelse af 11 kap. 2 § jordabalken, lag om ändrad lydelse af 18 § i förordningen den 16 juni 1875 angående lagfart å fång till fast egendom, lag om ändrad lydelse af 61 § i förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom och lag om ändrad lydelse af förordningen den 20 juli 1855 angående kronans rätt vid återbetalning af lån, som blifvit i jordebok antecknade;

nr 121, angående anslag till fortsatt utveckling af statens telegraf- och telefonväsende;

nr 122, angående anvisande af medel till inköp af mark för utvidgning af vissa järnvägsstationer;

nr 123, angående anvisande af medel för fortsättande af arbetet med utläggning af ytterligare ett järnvägsspår mellan Göteborg och Alingsås;

nr 124, angående anslag till anskaffande af ny rörlig materiel vid statens redan trafikerade järnvägar;

nr 125, angående anslag till fortsättning af statsbanan Järna—Norrköping;

nr 126, angående anslag till fortsättning af statsbanan Ulriksfors—Volgsjön;

nr 127, angående anvisande af medel till fortsättande af statsbanan Älfsby—Piteå;

nr 143, angående kapitalökning för fonden för fiskerinäringens befrämjande;

nr 144, angående ökning af norrländska nyodlingsfondens kapital;

nr 145, angående kapitalökning för jordförmedlingsfondens;

nr 146, angående ökning af fonden för befrämjande af handverk och därmed jämförlig mindre industri;

nr 147, angående dispositionen af besparingarna å hufvudtitlarna;

nr 148, angående utbetalning af anslag till riksdags- och revisionskostnader;

nr 149, angående afsättning för järnvägslånefonden;

nr 150, angående afsättning för lånefonden för tjänstemannasamhället vid Mörby;

nr 151, angående kreditivsummorna;

nr 152, angående afsättning till fonden för att underlätta åstadkommande af bibanor inom vissa delar af riket;

nr 128, angående anslag till fortsättning af statsbanan Veittijärvi—Karungi—Matarengi;

nr 129, angående anläggning af en statsbana mellan Sveg och Brunflo;

nr 130, angående fortsatt arbete med utläggning af ytterligare ett järnvägsspår mellan Rönninge och Järna;

nr 131, angående tilläggsanslag för redan utförda anläggningar vid Trelleborgs ångfärjestation;

nr 132, angående anvisande af medel för införande af elektrisk drift å bandelen Kiruna—Riksgränsen;

nr 133, angående anvisande af medel för anläggning af en ny farled mellan Vänersborg och Göteborg;

nr 134, angående anvisande af medel för anläggning af ledningar för distribuering af elektrisk energi från statens kraftverk vid Trollhättan;

nr 135, angående anslag till förekommande af driftstöringar på grund af isbildning i Göta älf;

nr 136, angående anvisande af medel för inköp af inventarier för Trollhätte kraftverk;

nr 137, angående anvisande af medel till uppförande af en elektrisk kraftstation vid Porjusfallen;

nr 138, angående anvisande af medel för anläggning af ett statens kraftverk vid Älfkarleby;

nr 139, angående anvisande af medel till anläggning af ledningar för distribuering af elektrisk energi från statens kraftverk vid Älfkarleby;

nr 140, angående inköp för statens räkning af Södertälje kanal- och slussverksaktiebolags egendom;

nr 141, angående kapitalökning för odlingslånefonden för år 1913; och

nr 142, angående ökning af egnahemslånefondens kapital.

§ 4.

Justerades protokollsutdrag.

§ 5.

Ordet lämnades härefter på begäran till

Herr Widén, som yttrade: Herr talman! Jag ber att få hemställa, det kammaren måtte besluta att uppdraga åt de ledamöter af kammaren, som representera Stockholms stad, att jämte de öfriga kammarens ledamöter, som kunna vara i hufvudstaden närvarande, verkställa justering af de kammarens protokoll, som nu vid riksdagens slut befinnas vara ojusterade.

Denna hemställan bifölls af kammaren.

§ 6.

Kammarens ledamöter, hvilka af Kungl. Maj:t blifvit kallade att denna dag efter bevestad gudstjänst infinna sig å rikssalen, där riksdagen komme att afslutas, afgingo nu till slottskapellet för åhörande af riksdagspredikan. Efter gudstjänstens slut begåfvo sig kammarens ledamöter till rikssalen, där jämväl Första kammarens ledamöter infunno sig.

Herr statsrådet och chefen för civildepartementet Schotte uppläste där Kungl. Maj:ts förordnande för hans excellens herr statsministern Staaft att å Kungl. Maj:ts vägnar afsluta riksdagen.

Sedan härefter kamrarnes undersåtliga vördnad och välönskningar blifvit af herr talmannen i Första kammaren och herr vice talmannen i Andra kammaren framförda samt herr statsrådet och chefen för civildepartementet uppläst Riksdagens beslut, förklarade hans excellens herr statsministern riksdagen vara afslutad.

§ 7.

Efter det herr vice talmannen och kammarens ledamöter återkommit till kammarens samlingsrum, tog herr vice talmannen afsked af kammarens ledamöter med följande ord:

Mina herrar! Sedan Riksdagen nu blifvit på grundlagsenligt sätt utaf Konungen hemförlöfvad, återstår det blott för mig, till följd af vår högt värderade talmans fortfarande sjukdom, att för sista gången under detta riksmöte från denna plats uttala de ofta så förlösande orden: »Behagar kammaren nu åtskiljas?»

Men innan jag fullgör denna min offentliga plikt, har jag ett för mig särdeles kärt och angenämt uppdrag att utföra. Talmannen har nämligen anmodat mig att till denna kammarens samtliga ledamöter, såväl de frånvarande som de närvarande,

framföra en hjärtlig hälsning under uttalande af hans uppriktiga tack för all den vänskap, som har kommit honom till del från kammarens sida och som särskildt tagit sig uttryck uti det lifliga deltagande, som visats honom under denna hans senaste sjukdom. För oss alla är det en ovärderlig tröst att i detta ögonblick, då vi sakna vår afhållne talman ibland oss och då vi ej få som vanligt höra hans välkända, väljudande och välbetaliga stämma, dock veta, att han nu befinner sig på bättringsvägen och att han har godt hopp att inom kort få njuta välbehöflig hvila och lugn uti sitt landtliga hem, dit han helt visst följes af denna kammares bästa välönskningar och tacksamma känslor för hans mångåriga och plikttrogna verksamhet som denna kammares talman, en verksamhet, som vi alla hoppas det måtte förunnas honom att ännu under många år få utöfva med samma oförtröttade nit och samma stora skicklighet som under de gångna åren.

Må det också tillåtas mig att personligen till kammarens ledamöter, såväl de gamla som mina nyförvärfvade vänner, få framföra ett hjärtligt tack för all den vänskap, som blifvit mig bevisad, och särskildt för all den välvilja och allt det öfverseende, som kommit mig till del vid de tillfällen, då det ålegat mig att föra talmansklubban.

Då vi nu skiljas, sker det helt visst med det lugna medvetandet, att en hvar efter bästa förstånd och förmåga sökt sträfvat för vårt gemensamma mål, nämligen ett älskadt fäderneslands lycka och väl. Drygt och ansträngande har vårt arbete varit och för mången helt visst också förenadt med ej obetydliga personliga uppoffringar, men ringa och obetydande äro ej heller de resultat vi vunnit under detta riksmöte; stora och viktiga frågor hafva här funnit sin lösning på ett, som vi alla hoppas, för vårt älskade fädernesland lyckobringande sätt. Med spänning har man motsett denna den första Riksdag, vald på den allmänna rösträttens grund och med de båda kamrarna förnyade efter den nyantagna valprincipen. En opartisk domare kan helt visst icke förneka, att denna Riksdag i sanning väl hållit måttet. Med de nya medlemmar, som tillkommit, har Riksdagen tillförts betydande krafter och initiativrikedom, men den har ej heller förnekat den sans och måtta, den aktning för andras åsikter, som alltid varit utmärkande för den svenska Riksdagen och som gjort den till ett mönster för andra folkrepresentationer.

Glesa äro våra leder i detta afskedets ögonblick. De flesta af våra kamrater hafva redan återvändt till de väntande hemmen.

Mätte ni nu alla uti edra kära hem få finna välbehöflig hvila och vederkvickelse, så att ni må kunna till nästa riksmöte återkomma med stärkta och förnyade krafter till fortsatt framgångsrikt arbete för Sveriges land och folk, dess sanna framtida lycka och väl.

Härpå svarade herr Hansson i Solberga: Herr vice talman! När min företrädare vid afslutningen af sistlidne års riksdag från denna plats aftackade herr talmannen, yttrade han bland annat: »Då vi nu efter slutadt riksdagsarbete säga hvarandra farväl, ha vi att blicka tillbaka på en lång, afslutad period af svenska Riksdagens historia. De män, som samlas här år 1912, komma att hafva sina mandat grundade på en helt annan bas, än det vi haft.»

Sedan dess har nu jämt ett år förflutit. Den nya riksdagsordningen med ty åtföljande vallag har vid de hösten 1911 skedda valen tillämpats. Såväl de förutvarande äldre valmännen som de genom rösträttens utsträckning nya valmännen ha genom valen till Andra kammaren gifvit sitt utlåtande. År 1912 kom, och nu är den första riksdagen af treårsperioden afslutad. Hvad vi därunder än hafva beslutat, är att hoppas, att det skall lända vårt kära fosterland till nytta och välsignelse. Dock tillhör det icke oss att därom döma, utan det blir ett blad i vår historia, som kommer att därom förtälja.

Men det var icke endast detta jag ville uttala, utan mig tillkommer det äfven att vid afskedets stund till eder, herr vice talman, få frambära Andra kammarens vördnadsfulla och varma tack för det nit och den plikttrohet, hvarmed Ni under den tid kammarens förhandlingar af eder till följd af kammarens ordinarie talmans sjukdom och i öfrigt vid dennes förfall varit ledda, skött edert ansvarsfulla värf. Tillika önska vi eder en angenäm och treflig sommar och anhålla att få vara i eder vänliga hägkomst inneslutna. Ett hjärtligt tack.

Men innan jag slutar, kan jag ej annat än djupt beklaga, att vår ordinarie talman af sjukdom är hindrad närvara, och jag vill i dagens protokoll ha förvaradt vår hjärtliga tacksamhet till honom för hvad han icke endast under denna riksdag uträttat utan ock för den långa tid han förut fört klubban i Andra kammaren såsom dess talman, och uttala kammarens önskan om hans snara tillfrisknande.

Herr vice talmannen och kammarens ledamöter utbytte här-
efter afskedshälsningar och åtskildes.

In fidem

Per Crowvall.

Fredagen den 7 juni.

Kl. 11 f. m.

Sedan Andra kammaren genom beslut den 31 nästlidna maj åt representanterna för Stockholms stad samt dem af kammarens öfriga ledamöter, som efter riksdagens afslutande befunne sig kvar i hufvudstaden, uppdragit att justera de kammarens protokoll, hvilka vid riksdagens afslutande återstodo ojusterade, hade tillkännagifvande, att nämnda justering komme att denna dag kl. 11 f. m. försiggå i kammarens läsrum, blifvit vederbörligen utfärdadt; och tillstädeskommo nu på utsatt tid följande kammarens ledamöter:

Herr Byström,
» Branting,
» Lindqvist i Stockholm,
» Tengdahl,
» Cederborg,
» Pettersson i Södertälje,
» Wallin och
» Persson i Tällberg.

De protokoll, som hållits vid kammarens sammanträden den 28, den 29, den 30 och den 31 nästlidna maj, upplästes och blefvo af kammarens tillstädesvarande ledamöter godkända.

In fidem
Per Cronvall.

Rättelse

i Andra kammarens protokoll nr 40.

Å sid. 59 sista raden och sid. 60 r. 4 skall siffran 100 utbytas mot 200.